

BABOSI LÁSZLÓ

Ratkó József és az olvasótábori mozgalom (1972–1989)*

„Ratkó Jóska/főzi az öhönt,/főzi füst elleni védőítalként/harminckét kisfröccs kíséretében,/mert-hogy annyi foga van az egészséges embernek./Főzi az öhönt/a felsőtárkányi olvasótábor záróestjén,/meg Hatvanban s a tiszadobi gyermekvárosban,/ahol ő is nevelkedett./És még ki tudja, hány helyen,/ahol versről, novelláról, regényről beszélgettünk/a nyolc, tíz, tizennyolc évesekkel./ (Meg egymással,/akik már huszonéves öregek voltunk,/s Jóska a maga krisztusi korával köztünk a legidősebb.)/Mert voltak néhányan,/akikre számítani lehetett/a reménytelennek mondott vállalkozásban.../”¹

KOVÁCS István: *Olvasótábor-émlékeztető*

Előhang az 1972-es évről

1972 feszültségekkel teli év a magyar politikai életben. Kádár János februárban Leonid Brezsnyev többszöri „baráti” invitálására kellenetlenül a Szovjetunióba látogatott. Zavidovóban az orosz pártfőtitkár megérttette vele, hogy az 1968-ban elkezdett magyar reformoknak, a munkásosztály és a szocializmus érdekében véget kell vetni.² Az első titkár ennek az MSZMP KB 1972. november 14–15-i ülésén hangot adott. „A marxista irányvonalat az eddiginél még következetesebben kell érvényesíteni”³ – mondta beszédében. November végén Brezsnyev villámlátogatás tett hazánkban, és listát nyújtott át Kádárnak az általuk leváltani kívánt személyekről. Szovjet nyomásra ekkor kezdődött el erőteljesen a kádári visszarendeződés. Az 1968-as reformnemzedék vezető személyiségei, Nyers Rezső, Fock Jenő, Fehér Lajos elvesztették hatalmi pozícióikat, Aczél György befolyása csökkent, előtérbe kerültek az úgynevezett

* Részlet a Ratkó József (1936–1989) költő, drámaíró, műfordító életét és közéleti tevékenységét bemutató, közeljövőben megjelenő monográfiából.

¹ KOVÁCS ISTVÁN: *Olvasótábor-émlékeztető*. Vasy Gézának. In: K. I.: *Az idő torkában*. Válogatott versek. Budapest, 2007. Magyar Napló, 174–175.

² HUSZÁR TIBOR: *Kádár. A hatalom évei. 1956–1989*. Budapest, 2006. Corvina, 187., 193–194.

³ A Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottságának 1972. november 14–15-i ülése. Kádár János elvtárs előadói beszéde. *Társadalmi Szemle*, 27. évf., 1972. 12. sz. 11.

„munkásellenzék” szélsőbalos prominensei: Biszku Béla, Komócsin Zoltán, Pullai Árpád.⁴ Elkezdődtek a „lapos” ’70-es évek, de érdekes módon – talán pontosan a kezdődő gazdasági és erkölcsi hanyatlás ellenpontjául –, olyan önálló szellemi szerveződések, folyamatok indultak el 1972-ben, amelyek különböző szinteken és mélységekben, de maradandó hatást gyakoroltak a mai napig a magyar társadalom bizonyos csoportjaira és nemzedékeire. Elég csak a tokaji írotáborra, a táncház mozgalomra,⁵ a fiatal írók hatvani tanácskozására és az olvasótábori mozgalomra utalni. Ratkó József több fontos szerveződésben is tevékeny szerepet vállalt.

I.

Az első olvasótábor: Felsőtárkány – 1972

Az olvasótábor ötletét 1971-ben Mózsi Ferenc novellista találta ki. Olyan tábort gondolt el hátrányos helyzetű, tehetséges gyerekeknek, ahol jó pedagógiai érzékkel rendelkező fiatal írók beszélnek meg a diákokkal olvasmányélményeiket.⁶ Ötletét megosztotta Varga Csaba budapesti íróval, szociológussal, aki ekkor Hatvanban dolgozott népművelőként. Varga 1972 tavaszán a helyi tanács népművelési felügyelőjével, Kocsis Istvánnal azon tűnődött, hogy a nyári szünetben miképpen lehetne az általános iskolás gyerekek műveltségét gazdagítani, a könyvek, az olvasás iránti érdeklődését ösztönözni. Ekkor jutott eszébe Vargának a Mózsi által felvetett gondolat, hogy fiatal írókat bevonva olvasótábort kellene szervezni, ahol a tanulók rendszeres olvasóvá válását, az értő olvasás fejlesztését segítenék elő. A „könyvek és az irodalom megszerettetésén keresztül” fölébresztenék „a gyerekekben a műveltség iránti igényt.”⁷ Előzményként megemlíthető, hogy „már a századfordulón [is] hasonló célt tűztek maguk elé a munkás és földműves olvasó egyletek: az egész életen át húzódozó önművelési igény felébresztését és folyamatos kielégítését. A legközvetlenebb előzményeket pedig a népi írók mozgalmában kereshetjük. A harmincas évek népfőiskoláinak, falukutató mozgalmának is rokon törekvései voltak.”⁸ Varga Csaba felkereste az Írószövetséget, ahol Fábíán Zoltán titkár és a szövetség KISZ-bizottsága – amelynek Szentmihályi Szabó Péter volt a titkára – pártfogásába vette a kezdeményezést, amit

⁴ I. m., 189., 194–197.

⁵ SEBŐ FERENC (szerk.): A táncház sajtója. Válogatás a korai évekből, 1968–1992. Budapest, 2007. Hagyományok Háza, 160 p.

⁶ „Szegények hű katonája voltál”. Babosi László beszélgetése Mózsi Ferenc íróval a nyolcvan éve született Ratkó Józsefről és az olvasótábori mozgalomról. Magyar Napló, 28. évf. 2016. 12. sz. 38. [BABOSI, 2016]

⁷ KISS Gy. CSABA: Rendhagyó nyári tábor. Köznevelés, 28. évf. 1972. 17. sz. 24.

⁸ VASY GÉZA: Olvasótábor. Népszava, 102. évf. 1974. júl. 27. 174. sz. [5.]

ezek után a hatvani tanács is támogatott.⁹ A tábor megszervezését Varga és Kocsis vállalta magára, az anyagiakat az Írószövetségtől, a KISZ KB kulturális osztályától, valamint az Olvasó Népertől mozgalmától szereztek meg,¹⁰ így 1972. július 5. és 15. között az Eger melletti Felsőtárkányon, a Heves megyei KISZ- és Úttörőtáborban szervezték meg az első olvasótábort 37 főleg hátrányos helyzetű, munkás vagy paraszti származású hatvani és boldogi hetedik és nyolcadik osztályba menő általános iskolás gyerek részvételével, akiket a hatvani művelődési osztály munkatársai és a helyi pedagógusok választottak ki. A tanulókat ún. kiscsoportokba osztották, mind-egyiknek volt egy fiatal felnőtt vezetője. A tábort Berényi Rozália népművelő vezette, a kiscsoportvezetők fiatal, már publikáló budapesti irodalmárok: az ötletadó Mózsai,¹¹ az általa felkért Vasy Géza irodalomtörténész, kritikus, Kovács István költő, polonista, a *Kilencek* költői csoportosulásának tagja, és Ratkó József,¹² akit Mózsai 1972. június 21-én kelt levelében hívott meg a táborba. „Valamennyien szeretnénk, ha vállalni tudnád. Teljes ellátást + fizetést kapunk – arról nem is beszélve, hogy mit *adhatunk!*”¹³

A tábor ünnepélyes megnyitásakor „egy kis erdei tisztáson ültünk a fűben gyerekek és felnőttek”¹⁴ – emlékezett vissza Vasy Géza. Fábíán Zoltán tartott előadást *Az olvasás módszertana, pszichológiája* címmel.¹⁵ „Ő volt az egyetlen tehát, aki állt, nyári öltönyben, ünnepélyesen, az ügy iránti lelkesedéstől áthatva, s az irodalom és általában a művelődés fontosságáról beszélt, a maga életútjának példáját is felhozva.”¹⁶ A tíz nap az írók vezette kiscsoportos beszélgetésekből, közös foglalkozásokból, előadásokból, kulturális és sportrendezvényekből állt. A kiscsoport-foglalkozásokat „mindenki egy-egy történelmi korszak köré építette fel (például Petőfi, az 1848–1849-es szabadságharc),”¹⁷ valamint jelentős irodalmi művek – Illyés Gyula *Petőfi*, József Jolán *A város peremén*, Hemingway *Az öreg halász és a tenger*, Sánta Ferenc *Isten a székéren* (utóbbi kettőt Ratkó ajánlotta) – kötetlen megbeszéléséből, értelmezéséből. „A felsőtárkányi táborban tulajdonképpen nem történt egyéb, mint öt fiatal író össze-

⁹ VARGA CSABA: Társadalmi edzőpálya. (Beszélgetés Bánlaky Pállal) In: VARGA Csaba: Szabadságkísérletek. Az olvasótáboroktól a népfőiskoláig, a falukísérletektől a civilegyetemekig. Budapest, 1997. V-KIADÓ, 42–43. [VARGA, 1997]; Ratkó 1986-ban ekképpen értékelte Fábíán Zoltán szerepét: „Az olvasótáborokról azért itt mondassék el annyi: az is az ő életműve. Néhányan, öten összefogtunk, hogy csináljunk valamit. Aczél [György] lefújta. Erre kitaláltuk az olvasótábort, és Fábíán Zoltán verte ki az akkori nagyfőnökökből – nem tudom én, kiből kellett, miniszterből-e vagy még magasabb helyről –, kiverte, hogy az olvasótábor igenis legyen meg. És íme mozgalommá terebélyesedett!” Lásd RATKÓ JÓZSEF: Barátot, küzdőtársat veszítettünk In: Ratkó József Összes Művei. III. Próza.” Szerk. jegyz. Babosi László, szöveg. gond. Ratkó Lujza. Nagykovács – Budapest, 2014, Kairosz Kiadó, 154. [RATKÓ, 2014] Megjegyzendő, hogy Aczél György a „nyilvános diskurzuson kívül gyanakvással viseltetett a HNF keretében a hetvenes évek elején kifejlődött különböző művelődési formák (például az Olvasó Nép Mozgalom) iránt is.” Lásd RÉVÉSZ SÁNDOR: Aczél és korunk. [Budapest], 1997. SÍK Kiadó, 192.

¹⁰ KISS Gy. CSABA: Rendhagyó nyári tábor. Köznevelés, 28. évf. 1972. 17. sz. 24.

¹¹ Mózsai Ferenc Sánta Ferenc író legidősebb fia. Neki ajánlotta Ratkó a *Fiatalok* című 1969-ben született versét.

¹² Olvasótábori kis trakta. Szerk. Fábíán Zoltán et al. Budapest, 1975. Magyar Kommunista Ifjúsági Szövetség Központi Bizottsága – Hazafias Népfront Országos Tanácsa, 172. [Olvasótábori kis trakta, 1975]

¹³ Mózsai Ferenc levele Ratkó Józsefhez. Budapest, 1972. jún. 21. = Ratkó-hagyaték. Kiemelés – M. F.

¹⁴ VASY GÉZA: Ember a tisztáson In: Cingár Herkules. Emlékezés Fábíán Zoltánra. Szerk. Fodor András, Mátis Livia. Budapest, 1996. Fábíán Zoltán Alapítvány, 83. [VASY, 1996]

¹⁵ (m. gy.) [MOLDVAY GYÓZŐ]: Hatvani példa: Olvasótábor fiataloknak. Népszavak [Heves megye], 23. évf. 1972. júl. 16. 166. sz. [12.]

¹⁶ VASY, 1996, 83.

¹⁷ VASY GÉZA: Olvasó ifjúságért. Egy táborozás tapasztalatai. Népszava, 100. évf. 1972. szept. 9. 213. sz. [5.] [VASY, 1972]

gyűjtötte és együttesen alkalmazta a máshol bevált elveket és módszereket. Az első táborban kicsit még tétováztunk, az írók mellett nem hívtunk meg más művészeket s tudósokat¹⁸ – emlékezett Varga Csaba. Az írók a hagyományosan merev iskolai pedagógiai módszerektől eltérően, „szabadegyetem”-jellegűen beszéltek meg a témákat a tanulókkal. Ez lehetővé tette, hogy „sok mindenről beszélhessünk, hogy a gyerekek is aktívak, kérdezőek és válaszra váróak legyenek”¹⁹ – írta Vasy Géza. Nem a hiányosságait akarták pótolni – ami úgysis lehetetlen vállalkozás lett volna –, hanem egyéni gondolkodásra és kreativitásra akartak serkenteni, mindezt jóval szabadabb légkörben, mint az iskolában. A gyerekek tegezheték a kiscsoportvezetőket. Mindezek mellett közösen megtekintették a Jászberényi Könyvtár bábcsoportjának vendégjátékát, a Hatvani Irodalmi Színpad gyermekműsorát *Meseország*ról, hallgattak előadást a tudományos-fantasztikus irodalomról, megismerkedtek az előző évben indult *Kincskereső* című gyermekfolyóirattal, megtanulták, hogyan lehet a kézikönyvtárakat használni, játékos földrajzi, irodalmi, nyelvtani, történelmi vetélkedőn, versíró „tanfolyamon” és egri kiránduláson vettek részt, ahol a megyei valamint az egyházmegyei könyvtárban is látogatást tettek. A táborvezető és kiscsoportvezetők mellett még Kovács Istvánné, Kocsis István, Praznovszky Mihály, Farkas Piroska és Halmai Béláné tartott előadásokat a gyerekeknek.

Vasy Géza így emlékezett vissza a felsőtárkányi napokra: „Öten voltunk irodalmárok, közöttünk Ratkó József korban s rangban is a legidősebb. Hiába készülünk előre, tanulgattuk sokáig, hogy mit is tegyünk s miképpen. Ő rögtön feltalálta magát. Otthon volt az első naptól kezdve, amikor a hatvani vasútállomáson találkoztunk, s a csatlakozásra várva megismerkedtünk, beszélgettünk heten-nyolcan, a tábor leendő vezetői, »előolvasói«. A személyiség varázsa már akkor elbűvölt, s még inkább így volt ez később. Ő volt, vitathatatlanul a tábor vezéregyénisége, de nem a magával hozott tekintély okán, hiszen azt inkább csak mi, író- és tanártársai ismertük, hanem mert abban a tíz napban talán kivétel nélkül mindenkit magával ragadott. Olyan volt, amiként egy négyesorosában megfogalmazta: »Mindenhez van jogom, / hát játszom. / Föntről gyerekeknek, letről / embernek látszom.« (*Nyári napló – groteszkek*) S aki gyerek is, meg ember is, azt nem lehet nem szeretni. Olyan volt számára a közösség, mint hálnak a víz, madárnak a levegőég. Ez volt az az éltető közeg, amelyben ember tudott lenni, ember és költő. Nem volt benne semmi »tanáros«, talán ezért is tudott színes és magával ragadó pedagógus lenni, akinél szerves egységgé állt össze mindenféle tevékenység. Az is, amikor verseket magyarázott, az is, amikor erkölcsről, hazáról beszélt, s az is, amikor öhönt főzött az egész tábornak, de nem ám akármilyent, hanem igazit, amelyet harminckétszer kell megforgatni, s mindegyikhez meginni egy hosszúlépést. Italból persze nem fért ennyi Jóskába, viszont a forgatások közben annyi füstöt szívott magába, hogy jókora füstmérgezést kapott, egy órába is beletelt, amíg rendbe jött. Az öhön viszont »igazi« volt, dicsérte mindenki.”²⁰

¹⁸ VARGA CSABA: Társadalmi edzőpálya. (Párbeszéd Bánlaky Pállal) [1978] In: VARGA, 1997, 43.

¹⁹ VASY, 1972.

²⁰ VASY GÉZA: „Egyetlen esély: bátor arcunk”. Ratkó József költészetéről In: V. G.: Tárgyiasság és látomás. Verseik, portrék, motívumok napjaink költészetéből. Budapest, 2000. Krónika Nova Kiadó, 77. [VASY, 2000]

Kocsis István egyik interjújában arra is emlékezett, hogy rossz helyszínt választottak. A hivatalos KISZ táborvezetőséggel állandósultak a konfliktusaik. A „[...] mi kis közösségünk (két nap után már az volt) nem jelent meg a kötelező reggeli zászlófelvonáson, s nem vettünk részt tábori életükben. Ráadásul egész nap bömböltek a hangszórók alkalmi üzeneteket és zenét harsogva, s ez minket nagyon zavart. Ratkó volt a legkimagaslóbb konfliktuskereső közöttünk, mert szép szóval, felemelt hanggal – mikor hogy – próbálta ezeket a napi »horzsolásokat« megszüntetni egy olyan közegben, amelyben nem értették problémáinkat.”²¹

Az intenzív és tartalmas tíz nap ettől függetlenül remek hangulatban telt el. Mind a gyerekek, mind a felnőttek jól érezték magukat, és a fellelkesült szervezők, a kiscsoportvezetők, illetve a támogatók sikeresnek, mindenképpen folytathatóknak vélték ezt az új kezdeményezést.

A kiscsoportvezetők arról határoztak, hogy a következő évben is szerveznek ilyen típusú táborokat Heves, Pest²² és Szabolcs-Szatmár megyében. Ratkó elvállalta, hogy a tiszadobi gyermekvárosban megszervezi az állami gondozott gyerekek részére az olvasótábort.²³

Ratkó, miután hazaérkezett Felsőtárkányból Szabolcs-Szatmárba, még azon a nyáron a tiszadobi gyermekvárosban művésztelepet szervezett²⁴ – többek közt Rumi Attila, Nagy Előd, Bugya István részvételével – és egy „nem hivatalos” olvasótábort az ottani gyermekvárosi gyerekeknek. Néhány „író, s művészbarátjával megtette az első kapavágást, de a zsenge kísérlet »házon belül« maradt” – írta Páll Géza újságíró egy évvel később.²⁵ Erről a „kapavágásról” az olvasótábori krónika nem tud, maga Ratkó sem sorolta a hivatalos olvasótáborok közé.

Ettől az évtől kezdve Ratkó élete végéig „rendszeresen részt vett [az] olvasótáborok munkájában, szervezett, irányított, feledhetetlen vitákat, beszélgetéseket vezetett. Költő volt, gondolkodó, tanár, az Isten és az ördög ügyvédje, s legfőképpen ember-társ – aki segíteni akar. Sok száz, talán több ezer fiatal örzi ezt az emberarcot még akkor is, ha észre sem veszi már, hogy egy-egy gondolatában, döntésében ott munkál az is, amit Ratkó Józseftől tanult meg valamelyik nyári estén a csillagos ég alatt”²⁶ – írta Vasy Géza.

A költő a gimnázium befejezése után azért jelentkezett a szegedi egyetemre, hogy majd tanárként állami gondozott gyerekekkel foglalkozzék, és visszaadja sorstársainak mindazt a szeretetet és támogatást, amit ő kapott hajdan. A berkeszi négy évi nevelősködés és tanárkodás után végül is nem az volt a sorsa, hogy tanár legyen, de az olvasótáborokban évente néhány hetet eltöltve, kötetlen formában kiélhette tanári énjének és tehetségének rejtett energiáit. Ratkó az olvasótábori mozgalom egyik

²¹ BABOSI LÁSZLÓ: „Az egész országnak egy nagy olvasótáborra lenne szüksége”. Beszélgetés Kocsis István ny. könyvtárigazgatóval Ratkó Józsefről és az olvasótábori mozgalomról. Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 21. évf. 2012. 5. sz. 50–51. [BABOSI, 2012]

²² Olvasótáborok Pest megyében. Pest Megyei Hírlap, 16. évf. 1972. szept. 12. 215. sz. 4.

²³ VASY, 1972.

²⁴ PÓSA ZOLTÁN: „Meg kell lakni a hazát!”. Beszélgetés Nagy Előd festőművésszel. Új Magyarország, 6. évf. 1996. aug. 3. 181. sz. 10.

²⁵ PÁLL GÉZA: A kállósemjéni tábor. Képes Újság, 14. évf. 1973. aug. 4. 6.

²⁶ VASY GÉZA: „Egyetlen esély: bátor arcunk”. Ratkó József költészetéről In: VASY, 2000, 77.

kiemelkedő és legendás alakjává vált, akire máig nagy szeretettel emlékeznek vissza munkatársai és a diákok.

A sajtóban nem maradt visszhangtalan a felsőtárkányi kísérlet. A szervezők kapcsolataikat felhasználva újságírókat és újságoknak is dolgozó írástudókat hívtak meg, hogy adjanak hírt olvasótábori tapasztalataikról. Takács István a *Magyar Ifjúságban*,²⁷ Polesinszky Veronika a *Népszavában*,²⁸ Kiss Gy. Csaba irodalomtörténész a *Köznevelésben*,²⁹ Örsi Ferenc író a *Pajtás* újságban,³⁰ Veress Miklós a *Délmagyarországban*,³¹ a kiscsoportvezetők közül Kovács István a *Napjainkban*,³² Vasy Géza³³ a *Népszavában* írt cikket a táborozásról. Varga Csabának a miskolci *Napjaink* szerkesztőjéhez, Zimonyi Zoltánhoz küldött egyik leveléből tudjuk, hogy Ratkó is cikket szándékozott írni a *Napjainkba*. „Jóska írásából majd látod, hogy mennyire fontos kezdeményezés lett”³⁴ az olvasótábor – írta Varga, de Ratkó írása ekkor nem készült el. A magyar rádiótól egy riporter meglátogatta a táborozókat, és rövid élő bejelentkezés mellett egy hosszabb, szerkesztett anyag is adásba került.³⁵ Mindenki pozitív véleményt fogalmazott meg a Felsőtárkányban látottakról. Darvas József írószövetségi elnökként „hivatalosan” fogadta a fiatal írókat, hogy számoljanak be a történekről.³⁶ Az első kiscsoportvezetők egyéb fórumokon is népszerűsítették az olvasótábort. Kovács István szeptember 16-án a Hatvanban tartott fiatal írók tanácskozásán elmondta olvasótábori „tapasztalatait, [és] a fiatal írók ezzel összefüggő közéleti szereplését méltatta nagy érdeklődéssel kísért felszólalásában.”³⁷ Ratkó József ugyanitt „nyomatékosan hangsúlyozta, hogy az olvasótábor a nemzeti önismeretre nevelés fontos fóruma lehet”.³⁸ Szerinte a gyerekek a táborban „olyan ismereteket kaptak, amelyek nélkül az iskolában közölt anyag teljesen közömbös maradt volna [számukra]. Ha az iskola nem, akkor el kell végezni ezt a feladatot másnak, mert a nemzeti közösségi tudat sérül, ha ezeket nem közöljük a gyerekekkel. [...] helyes lenne, ha a KISZ KB foglalkozna az olvasótáborok kérdésével, és minden megyei KISZ-szervezet gondozásában megszerveznék ezeket a táborokat, s a különböző művészeti KISZ-szervezetek vezetésére bízna, hogy kik lennének ezeknek a táboroknak a művész résztvevői. Véleménye, hogy az utóbbi 28 évben nemzeti tudatunk rendkívül sokat sérült. Ezt

²⁷ TAKÁCS ISTVÁN: Gyémántesiszolóok. *Magyar Ifjúság*, 16. évf. 1972. júl. 20. 29. sz. 13.

²⁸ POLESINSZKY VERONIKA: Kezdődött a könyvvel. *Népszava*, 100. évf. 1972. júl. 28. 176. sz. 2.

²⁹ KISS Gy. CSABA: Rendhagyó nyári tábor. *Köznevelés*, 28. évf. 1972. 17. sz. 24–25.

³⁰ ÖRSI FERENC: Könyvtáborban. *Pajtás*, 1972. 33. sz. 6–7.

³¹ VJ[ERESS]. M[JIKLÓS]: Tábor a hegyen. *Délmagyarország*, 62. évf. 1972. jún. 20. 169. sz. 3.

³² KOVÁCS ISTVÁN: Felsőtárkányi tapasztalatok. *Napjaink*, 1972. 11. sz. 8. Ennek a cikknek a tartalmát a Heves megyében kiadott Néplap 1972. dec. 19-i számában a *Megyénk a hazai sajtóban* című rovatban röviden összefoglalta. KOVÁCS ISTVÁN: Felsőtárkányi tapasztalatok. Az első olvasótábor tapasztalatai. *Mozgó Világ*, 1972. 5. füzet. 95–96.

³³ VASY, 1972.

³⁴ Varga Csaba levele Zimonyi Zoltánhoz. 1972. júl. 17. = Zimonyi Zoltán tulajdonában.

³⁵ VJ[ERESS]. M[JIKLÓS]: Tábor a hegyen. *Délmagyarország*, 62. évf. 1972. jún. 20. 169. sz. 3.

³⁶ Varga Csaba több írásában is megemlíti, hogy a későbbi elnökök nem tartották fontosnak a hivatalos kapcsolatot az olvasótábori mozgalom vezetőivel.

³⁷ m. gy. [MOLDVAY GYÓZÓ]: „A közéleti szereplést jó művekkel kell fedezni!” Tartalmas vita a hatvani írótalálkozáson. *Népújság* [Heves megye], 23. évf. 1972. szept. 17. 220. sz. [16.]

³⁸ VASY GÉZA: A FIJAK és a JAK történetéről. Reflexiók egy kismonográfiahöz. In: V. G.: *Az irodalom: nélkülözhetetlen. Esszék, tanulmányok*. Budapest, 2016. Nap Kiadó, 71.

okozták, s valószínű, hogy szándékosan. Mint minden közösséget, így a nemzetet is a közös élmények kapcsolják össze, a fiatalokkal ezeket a közös élményeket kell megismertetni. Mindenki tudja, hogy melyik közösségben mi a kötelessége, mi a joga, de nem erősítették azt az érzését, hogy a magyarsághoz tartozik.”³⁹

II.

A mozgalom kialakulása (1973–1977)

„A fiatal írók olvasótábori munkáját fontosnak tartom. Nagy hiányt pótolnak a módszeres olvasásra, gondolkodásra neveléssel”⁴⁰ – nyilatkozta Ratkó Varga Csabának 1973-ban. Ebben az évben tízenkét olvasótábor nyitotta meg kapuit Pest,⁴¹ Szabolcs-Szatmár és Hajdú-Bihar megyékben. Márciusban az Írószövetség székházában külön tanácskozást tartott erről a HNF Pest megyei kulturális-társadalmi bizottsága és az Írószövetség KISZ-szervezete, utána sajtótájékoztatót tartottak, amelyen Fábián Zoltán beszélt a jelenlévő íróknak, pedagógusoknak, közművelődési szakembereknek az olvasótábor lényegéről és a tervekről.⁴² A hónap végén alakult meg a Fiatalkorú Írók „József Attila” Köre (FIJAK) hetvenöt fővel, amely a Magyar Írók Szövetségének külön munkabizottságaként működött.⁴³ A programjukban az olvasótáborokon való részvétel is szerepelt.⁴⁴

1973-ban az első olvasótáborot az áprilisi iskolai szünetben Szobon a gimnáziumban tartották meg negyven bejáró, hátrányos helyzetű gimnazistának. A táborvezető Nagy Bálintné pedagógus, a kiscsoportvezetők írók, költők voltak, hárman a tavalyiak közül: Mócsi Ferenc, Varga Csaba, Ratkó József, valamint Rózsa Endre költő. Lermontov, Veres Péter és Sánta Ferenc műveivel ismerkedtek meg a tanulók, továbbá Mizser Pál festőművész tartott előadást számukra, hangversenyen és múzeumban is voltak.⁴⁵

A szobi tábor után történt meg a táborok elleni első nyilvános támadás a sajtóban, amelynek Ratkó is szereplője volt. Az *Élet és Irodalom* közölte Varga Csaba *Olvasótábor* című cikkét,⁴⁶ amire Rusvay Tibor szobi gimnáziumi irodalomtanár írta meg felháborodott konzervatív reflexióit. Szerinte Varga „nagyot üt a falusi középiskolák pedagógus társadalmán”,⁴⁷ mivel ők nem képesek a tanulóknak megtanítani azt, hogy a fejükbe töltött ismereteket hogyan rendszerezék és használják fel. Bezzeg az olvasótáborban

³⁹ MÓCSI FERENC: Feljegyzés a hatvani „Ady Endre” Városi Könyvtárban 1972. szeptember 16-án megtartott fiatal írók tanácskozásáról In: M. F.: A pentaton kapcsolat. Mondatok mások és a magam nevében (1966–2016). Budapest, 2016. Napkút Kiadó, [110.] [MÓCSI, 2016]

⁴⁰ VARGA CSABA: A magunk emberségéért. Beszélgetés Ratkó Józseffel. Könyvtáros, 23. évf. 1973. 7. sz. 424.

⁴¹ Hét olvasótábor nyílik Pest megyében. Kibontakozóban a művelődési munkaközösségek tevékenysége. Pest Megyei Hírlap, 17. évf. 1973. márc. 6. 54. sz. 3.

⁴² Olvasótáborok fiataloknak. Tanácskozás az írószövetségben. Magyar Nemzet, 29. évf. 1973. márc. 15. 62. sz. 4.; Olvasótáborok nyílnak. Szolnok Megyei Néplap, 24. évf. 1973. máj. 5. 103. sz. 5.

⁴³ Megalakult a Fiatalkorú Írók Köre. Dunántúli Napló, 30. évf. 1973. márc. 31. 80. sz. 5.; Fiatalkorú írók köre alakult. Népszava, 101. évf. 1973. ápr. 1. 77. sz. 10.

⁴⁴ LÁSZLÓ ILONA: Fiatalkorú írók köre. Dolgozók Lapja, 26. évf. 1973. okt. 14. 241. sz. 6.

⁴⁵ H. L.: Olvasótábor fiataloknak. Népszava, 101. évf. 1973. jún. 21. 143. sz. 7.

⁴⁶ VARGA CSABA: Olvasótábor. Élet és Irodalom, 17. évf. 1973. ápr. 28. 17. sz. 5.

⁴⁷ RUSVAY TIBOR: Olvasótábor, 1973. Élet és Irodalom, 17. évf. 1973. máj. 12. 19. sz. 2.

„tíz nap után a napi háromszori-négyszeri egyórás kiscsoportos beszélgetéseken, vitákon átfogó kép kerekedett a világról, a történelemről, a közösségek szerepéről”.⁴⁸ Rusvay megkérte tanártársait, hogy mérjék fel a szobi olvasótábor munkáját. „A három kérdésre válaszolva igen érdekes kép »kerekedett« ki. Elég annyit megemlítenem, hogy a legnagyobb élményt a Ratkó Józsi bácsit fogkrémmel bekenő brigád nyújtotta.”⁴⁹ Varga viszontválaszában cáfolta Rusvay állításait, és hangsúlyozta, hogy az olvasótábor nem a pedagógusok ellen irányul, hanem éppen az ő munkájukat kívánja segíteni. A fogkrém-ügyet sem szégyellte, mert az a diáktáborok szokásos játéka.⁵⁰ Mindez már mutatja, hogy a következőkben milyen konfliktusok keletkeztek az olvasótábori kiscsoportvezetők és az olvasótáborban nem dolgozó pedagógusok között.⁵¹ 1983-ban ennek a vitának Varga már más értelmezését is adta: ugyanis a szobi táborról beszámolt a televízió *Híradója* „és ország-világ előtt kiderült, hogy a gimnazista diákok nem értik a szocializmus fogalmát. A háttérben tehát ez keltett vihart. Valószínűleg többeknek érdekében állt, hogy bennünk keresse a hibát, ne pedig az iskolai nevelésben.”⁵²

Ratkó 1973. június 18–30. között negyven általános iskolásnak és első osztályt végzett gimnazistának szervezett szigetszentmártoni olvasótáborban vett részt. A táborvezető Kocsi Katalin pedagógus, kiscsoportvezetők a költő mellett Zimonyi Zoltán szerkesztő, Verbőczy Antal költő, Simonffy András író.⁵³ Az őket meglátogató újságírónak Ratkó így foglalta össze a táborban folyó munka lényegét: az olvasás „nem feltétlenül csak a szépirodalom olvasását [jelenti, ...] de ha így is lenne, óhatatlanul szóba kell kerülnön a tudomány, a zene, a politika, az erkölcs, a szocializmus, minden, ami az emberhez tartozik. A jó irodalom lényegében az emberséget, a teljes emberi világot, a valóság és az ember kapcsolatát, viszonyát jelenti, és még sok más mindent. El lehet jutni ezekhez a kérdésekhez a könyvek útján, s leszűkítve: a szépirodalom keresztül, de nem szabad kiszakítani az irodalmat a társalmi élet közlő közlőjéből.”⁵⁴ Az olvasótábor egyik céljának az „együttgondolkodást” jelölte meg.

1973. június 13–15. között Nyíregyházán a Bessenyei György Tanárképző Főiskolán tartották meg az Olvasó Népert mozgalom első országos tanácskozását, ahol Darvas József is hosszán felszólalt utalva az olvasótáborok pozitív szerepére: „Nagy jövőt jósolok az olvasótáboroknak. Irodalmunk jelentékeny része az utóbbi időben a magyar valóság igazi problémáitól – enyhén szólva – eltávolodott, nem elegendő azoknak a száma, akik modern és korszerű értelemben folytatva a magyar irodalomnak ezt a hagyományát: érzik a közüket a népi-nemzeti sorsproblémákhoz. Hallatlanul vigasztaló dolog viszont az, hogy a fiataloknak egy növekvő csoportja ezt az utat és ezt a szellemet vállalja, éppen az olvasótáboroknak a megindításával. Ezekben hát-

⁴⁸ Uo.

⁴⁹ Uo.

⁵⁰ VARGA CSABA: Olvasótábor. Élet és Irodalom, 17. évf. 1973. máj. 19. 20. sz. 2.

⁵¹ Varga Olvasótábor című cikkével vitatkozva, az általános iskolák és pedagógusainak „védelmében” lásd JENKEI JÁNOS: Mire jó az olvasótábor? Dolgozók Lapja, 26. évf. 1973. máj. 11. 108. sz. 4.

⁵² VARGA CSABA: Egy mozgalom mérlege [1983] In: VARGA, 1997, 127.

⁵³ Olvasótábori kis trakta, 173.; A szobi, tápiószentmártoni és balmazújvárosi táborról lásd (BÉEM): Olvasótábor. Népművelés, 20. évf. 1973. 6. sz. 30–31.

⁵⁴ DEREGÁN GÁBOR: Képesek legyenek az újjáteremtésre. A szigetszentmártoni olvasótáborban. Pest Megyei Hírlap, 17. évf. 1972. júl. 1. 152. sz. 4.

rányos helyzetű munkás- és parasztyerekeket gyűjtenek össze néhány hétre: a fiatal írók együtt élnek, együtt játszanak a gyerekekkel, és ami a legfontosabb, a könyv és az olvasás szeretetére nevelik őket. Az irodalomban az írás, a mű a legfontosabb, de igazi mű csak akkor születhet, ha mögötte ott van a néppel való együttérzés szelleme, amit ezek a fiatal írók képviselnek. Kérem a mozgalom minden résztvevőjét, hogy ezt a fontos vállalkozást komolyan támogassa!”⁵⁵

Ratkó ebben az évben Tiszadobon, illetve Kállósemjénben szervezett tábort.⁵⁶ A hozzá hasonlóan jó szervezőképességgel rendelkező, elkötelezett pedagógust, Estók Károlyt, a kállósemjéni Kállay-kastélyban lévő Tanyai Diákotthon vezetőjét kérte fel arra, hogy csatlakozzon a kezdeményezéshez, és a Hazafias Népfront támogatásával csináljon olvasótábort. Kállósemjénben 1973. június 18. és 30. között tartották az első olvasótábort huszonnyolc, többnyire a Nagykállói járás tanyáin élő felső tagozatos, munkás-paraszt származású általános iskolás diák részvételével.⁵⁷ „A tábort 40 személyre terveztük, a Hazafias Népfront Megyei Bizottsága anyagi támogatásával. [...] a népfront biztos ígérete ellenére, a tábornytás napján még nem tudtuk, miből pénzeljük a tábort. A költségeket a környező tsz-ektől és a Járási Hivatal Művelődési Osztályától kunyeráltuk.”⁵⁸ A szervezői munkában Ratkó sokat segített Estóknak, ugyanis ő invitálta meg Nagy Gáspár költőt és Varga Rudolf írók kiscsoportvezetőnek. „A táborba Ratkó József, a végeken hadakozó, szegényekért perlekedő költőbarátom hívott meg kiscsoportvezetőnek. Süvölvény, de itt-ott már nyomdafestéket is pazarló poétaként ezt igen nagy megtiszteltetésnek vettem. [...] nyilván Ratkó biztatására, Sánta Ferenc *Isten a szekéren* című könyve lett a »Bibliánk«. A Kállay-kastély (akkor tanyasi kollégium) hatalmas fái alatt nyílt tekintetű tizenéves fiatalokkal olvastuk a novellákat, elbeszéléseket, és aztán napestig vitáztunk a világ dolgairól”⁵⁹ – emlékezett vissza Nagy Gáspár. Ratkó több, „a gyerekek nyelvén nagyon jól”⁶⁰ beszélni tudó barátját, ismerősét kérte fel előadónak: Lakatos József festőművész, Dinnyés József előadóművész, a televíziós műsoraiból népszerű Vargha Balázs író, irodalomtörténész, Balla Gyula kárpátaljai költő és a Kodály-tanítvány Vikár Sándor zenepedagógust. Nagy Gáspár révén Móser Zoltán fotóművész a fényképezés rejtelmeiről beszélt. A táborlakók megismerkedtek a megye nevezetességeivel, és Nagykállóban megnézték Békefi Antal *A csodafű* című gyermekoperáját. Ratkó nem vállalt kiscsoportvezetőséget, viszont számos programban részt vett.

⁵⁵ Az Olvasó Népeért Mozgalom I. Országos Tanácskozása Nyíregyházán 1973. Szerk. KRISTÓ István. Budapest, 1974. Hazafias Népfront Országos Tanácsa, 27–28.

⁵⁶ Olvasótáborok. Képes Újság, 14. évf. 1973. jún. 2. 22. sz. 6.

⁵⁷ A gyerekek többek közt Forrástanyáról, Cibakpusztáról, Péterhalomról, Újszóllóskertből, Perkedről, Abapusztáról, Butykatelepről, Czukker-tanyáról, valamint Geszteréd és Balkány községekből jöttek, s nehéz volt a szüleiket rábírní arra, hogy elengedjék őket a nyári mezőgazdasági munkák kellős közepén. Lásd BORY BEÁTA: Olvasótáborok Szabolcsban. Szakdolgozat. Nyíregyháza, 1980. Bessenyei György Tanárképző Főiskola, 8. [A szakdolgozat a nyíregyházi Móricz Zsigmond Megyei és Városi Könyvtárban elolvasható. A továbbiakban így jelölöm: BORY, 1980], NAGY GÁSPÁR: Három bekezdés (a 75 éves) Sánta Ferencről. Napút, 4. évf. 2002. 8. sz. 7.

⁵⁸ RATKÓ JÓZSEF: [1973-ban 2, 1974-ben 3 olvasótábort szerveztünk...] = Magyar Írószövetség Központi Irattára. Olvasó Nép feliratú doboz, Olvasótábor. Módszertani útmutató dosszié. 1. fol. [A továbbiakban: RATKÓ JÓZSEF: [1973-ban 2...]]

⁵⁹ NAGY GÁSPÁR: Három bekezdés (a 75 éves) Sánta Ferencről. Napút, 4. évf. 2002. 8. sz. 7.

⁶⁰ NAGY GÁSPÁR: Mosolyelágzás. (Aki kérdez: Kulcsár Katalin) In: N. G.: Közélet az életemhez. Szeged, 2005. Tiszatáj, 324.

A táborról Páll Géza a *Kelet-Magyarországban*,⁶¹ Varga Rudolf a *Szabolcs-Szatmári Szemlében*⁶² számolt be, illetve akkor már „hazafias” alapon beszervezett besúgóként jelentést adott a belügyi szerveknek. *Szemle*-beli cikkével ellentétben, Nagy Gáspárról meglehetősen rosszindulatúan, negatív hangnemben nyilatkozott meg. A költő a már említett Sánta Ferenc-könyv mellett még Sütő András *Anyám könnyű álmot ígér* című „vallomásregényét”⁶³ elemezte a gyerekekkel, és az iránt kérdezősködött, hogy ki járt hittanra, mit tudnak Erdélyről és Nagy-Magyarországról, tehát a trianoni probléma tabuját feszegette. A nyírbátori templom meglátogatásakor azt szerette volna, ha az ottani pap előadást tart, de erről „sikeresen” lebeszéltek.⁶⁴

A kállósemjéni olvasótábor ettől függetlenül sikeresnek bizonyult, és Estóknak köszönhetően több mint két évtizedig működött. Volt, amikor nyaranként két tábort szerveztek. Ratkó rendszeresen megfordult ezekben előbb kiscsoportvezetőként, majd előadóként, és számos barátját, ismerősét, a magyar kulturális és tudományos élet kiemelkedő személyiségét hívta meg kiscsoportvezetőnek vagy előadónak: Kovács Istvánt, Szentmihályi Szabó Pétert, Czakó Gábort, Mózsi Ferencet, Varga Csabát, Zombori Ottó csillagászt, Ordasi Péter karnagyot, Kósa Klára iparművészt, a Dárday István–Szalay Györgyi filmrendező házaspárt, Nagy Gáspárt, Bugya Istvánt, Kulcsár Katalin szerkesztő-riportert a Magyar Rádiótól⁶⁵ és még másokat. A szabolcs-szatmári olvasótáborok közül mindig ezt tartotta a legjobbnak.

1973. július 16-tól 28-ig negyven helyi és az ország más intézetéből – Főtről, Tég-lásról⁶⁶ – jövő állami gondozott általános iskolás vett részt a tiszadobi olvasótáborban, amelyet anyagilag a Művelődési Minisztérium, az Írószövetség és a Szabolcs-Szatmári Megyei Tanács támogatott.⁶⁷ A táborvezető a gyermekváros igazgatója, Kelemen Lajos volt, a kiscsoportvezetők a költő és íróbarátai: Mózsi Ferenc, Szentmihályi Szabó Péter, Kovács István.⁶⁸ A tábort Fábián Zoltán nyitotta meg, előadó vendégek voltak: Zsoldos Péter sci-fi író és felesége, Durkó Katalin zongoraművész, rádiós rendező és szerkesztő, Dinnyés József és mások.⁶⁹ Tiszadobon ekkor nem válhatott hagyománnyá az olvasótábor. A gyermekvárosi vezetés nem nézte jó szemmel a működését, ugyanis a táborban jóval szabadabb légkör uralkodott, mint a szigorú fegyelmet követelő gyermekvárosban. A táborozásban részt vevő gyerekeket a későbbiekben nehezebb volt fegyelmezni, mint a többieket, kritikusak, vitatkozók lettek, vissza-kérdeztek, nem fogadtak el azonnal minden véleményt a tanároktól. Ez egyébként általánosan tapasztalt probléma volt a „hagyományos” pedagógusok körében.⁷⁰

⁶¹ (P. G.) [PÁLL GÉZA]: Olvasótábor Kállósemjénben. Tanárok helyett írók, művészek – Huszonnyolc tanai gyermek barátkozása az irodalommal. Kelet-Magyarország, 30. évf. 1973. júl. 1. 152. sz. 9.

⁶² VARGA RUDOLF: Olvasótábor Kállósemjénben. Szabolcs-szatmári Szemle, 8. évf. 1973. 3. sz. 103–104.

⁶³ GÖRÖMBEI ANDRÁS: Sütő András. Debrecen, 2007. Kossuth Egyetemi Kiadó, 85.

⁶⁴ „Radóczy Bertalan” [Varga Rudolf] ÁBTL H –57919. M.d. 37046, M-37046, 133–136. p.

⁶⁵ NAGY GÁSPÁR: Mosolygázgáz. (Aki kérdez: Kulcsár Katalin) In: N. G.: Közlebb az életemhez. Szeged, 2005. Tiszatáj, 324.

⁶⁶ RATKÓ JÓZSEF: [1973-ban 2., ...], [1.]

⁶⁷ Olvasótábor Tiszadobon. Kelet-Magyarország, 30. évf. 1973. júl. 12. 161. sz. 5.

⁶⁸ Olvasótábori kis trakta, 173.

⁶⁹ Olvasótábor Tiszadobon. Kelet-Magyarország, 30. évf. 1973. júl. 12. 161. sz. 5.

⁷⁰ Az 1973-as táborokról lásd még Iránytű az önművelésre. Az olvasótáborok tapasztalatairól. Tolna Megyei Népiújság, 23. évf. 1973. okt. 27. 252. sz. [4.]

1974-ben országosan huszonegy olvasótábort szerveztek meg. Ratkó júniusban Kállósejében kiscsoportvezetősködött. Harmincöt környékbeli tanyasi általános iskolással a kortárs magyar irodalomról, a hazafiságról és az internacionalizmusról beszélgettek, vitatkoztak.⁷¹ „A gyerekek kiválogatása rosszabb volt, mint az előző évben, az általános iskolák igazgatói főnökgyerekeket is küldtek, olyanokat, akikre sem a tehetség, sem a hátrányos helyzet nem volt jellemző.”⁷² A tábort Estók Károly vezette, és Molnár Ilona, valamint Csetneki Gábor működött még közre kiscsoportvezetőként.⁷³ Nagy Gáspár egyik Ratkóhoz írt leveléből tudjuk, hogy Estók Károly őt is meghívta Kállósejébe, ahova nagyon szívesen ment volna újra, de ekkor már elígérkezett Balmazújvárosba.⁷⁴

Varga Rudolf 1974. július 23-án Bari Károly költőről adott rövid jelentést, amelyben úgy tudta, hogy állítólag július 8-tól Kállósejében lesz újra tábor, amelyen részt vesz Ratkó, Bari és Nagy Gáspár, akinek az ifjúságra kifejtett „romboló tevékenységét” már a múlt évben is jelezte. A tartótiszt, Barva Ernő rendőr százados⁷⁵ ezt úgy értékelte, hogy a három költő találkozására „oda kell figyelni”, „ugyanis külön-külön mindhárommal voltak kisebb-nagyobb problémák, sőt Nagy Gáspár a BRFK által feldolgozás alatt is áll.”⁷⁶ Barva feladatul adta Vargának, hogy „érdeklődjön majd Baritól, hogy milyen élményei voltak a kállósejéni olvasótáborban. Érdeklődjön tőle Ratkó József és Nagy Gáspár tevékenységéről is.”⁷⁷ Ez a hármas találkozó nem valósult meg, a feljegyzések jól mutatják, hogy a belügyi szervek miképpen figyelték a „cél személyeket”.

Júliusban a budapesti XIV. kerületben működő Kassák Művelődési Ház Klubja népzenei tábort szervezett Sebő Ferenc és Halmos Béla zenészek (Sebő együttes) vezetésével a tokaji kempingben 40 tanuló vagy már dolgozó klubtagnak. Népdal- és néptánc tanítás volt a céljuk, és olvasótábori irodalmi programokat is beiktattak egyúttal. Velük párhuzamosan képzőművészeti és népművészeti⁷⁸ tábor is működött, a táborozók mindegyik munkájában tevékenyen részt vehettek, „áthallgathattak”. Az olvasótábori programok kiscsoportvezetői Ratkó József, Mócsi Ferenc és Czákó Gábor írók voltak.⁷⁹ A fiatalok „a délutáni szabad időt irodalmi foglalkozásokkal töltötték. [...] Czákó Gábor Nagy László-verseket elemzett, Ratkó közművelődési kérdéseket, Mócsi ezt is, azt is, ahogy a feltett kérdések adódtak.”⁸⁰ „Éppen az volt a jó” – nyilatkozta egy résztvevő Berkes Erzsébetnek, hogy „lehetett kérdezni, vitatkozni. A vitavezető nem akarta elhítni magáról, hogy csalhatatlan, bár többet tudott, mint mi. Mégis kíváncsian hallgatta a mi véleményünket, nem egy dolgot el

⁷¹ Iliá Mihály 1974. júl. 8-án Ratkó Józsefhez küldött levelébe ragasztott újságkivágból. = Ratkó-hagyaték.

⁷² RATKÓ JÓZSEF: [1973-ban 2.,...], [1.]

⁷³ Olvasótábori kis trakta, 175.

⁷⁴ Nagy Gáspár levele Ratkó Józsefhez. Budapest, 1974. jún. 24. lásd BABOSI LÁSZLÓ: „Magasles és bunkerek között”. Nagy Gáspár levelei Ratkó Józsefhez. Hítel, 22. évf. 2009. 5. sz. 34.

⁷⁵ Barváról lásd <http://szigoruantikos.hu/szt-tisztek/barva-erno-353.html> [letöltés: 2017. aug. 10.]

⁷⁶ ÁBTL H-57919, Nytsz. 15/889/74. 168/1. p.

⁷⁷ ÁBTL H-57919, Nytsz. 15/889/74. 168/2. p.

⁷⁸ MOLNÁR ZSOLT: Emlékoszlop Tokajnak. Magyar Ifjúság, 18. évf. 1974. aug. 23. 34. sz. 26–27.

⁷⁹ Olvasótábori kis trakta, 176–177.

⁸⁰ BERKES ERZSÉBET: Hegyaljai tábortüzek. Magyar Ifjúság, 18. évf. 1974. aug. 23. 34. sz. 26.

is fogadott belőle, vagy ha nem, tovább vitatkoztunk.”⁸¹ Egy másik klubtag úgy vélekedett, hogy „a vitát hallgatni is jó. Az irodalmi foglalkozások egyik legizgalmasabb, és állítom, hogy legtanulságosabb esete volt, amikor Ratkó és Sebő vitatkoztak arról, hogy milyen hibái vannak a magyar történelemfelfogásnak az irodalomban meg a tudományban. [...] végül nem is dőlt el a vita. [...] mi csak lestünk: lehet ezt ilyen színvonalon is! Ennyi tárgyi adatot ismerve, meg ilyen értelmesen, érthetően egészen elvont dolgokról is! Szóval napokig beszélünk aztán mi is erről.”⁸² Buda Ferenc költő – aki ekkor a tokaji népművészeti táborban fafaragással foglalkozott⁸³ – emlékezete szerint Ratkó Bartókról és Lendvai Ernő zenetudós Bartók-értelmezéséről is tartott hosszabb előadást.⁸⁴

„Radóczy Bertalan” 1974. július 24-én megfordult Tokajban, mert tartótisztje utasítására a Sebőék táborozásáról kellett jelentenie. Itt futott össze Mózsai Ferencsel, aki elmondta neki, hogy az olvasótáborban fog dolgozni, és másnap, július 25-én érkezik majd Ratkó Tokajba.⁸⁵ Barva rendőr százados értékelésében azt írta a Sebő Ferenc–Halmos Béla-féle „népieskedő csoportról”, hogy „módszeresen rafinált leplezéssel akarja feléleszteni, terjeszteni a nacionalizmust. A népi kultúra csomagolásában és címkéjével terjeszti, gondolván, hogy ebbe nem lehet belekötni, ez tabu – nagyon veszélyes játék.”⁸⁶

Augusztusban 50 általános iskolás állami gondozott és nevelőszülőktől jött gyerek vett részt olvasótáborban Középhután. A táborvezető Békés Viktor pedagógus, kiscsoportvezetők: Ratkó József, Bugya István testnevelő tanár, festőművész, Mester Attila költő, tanár.⁸⁷ A gyerekek kiválasztása „rendkívül gondatlan volt, imbecillis és homoszexuális gyermekek is hoztak a táborba [...] Az elhelyezés kriminális volt, tisztálkodási és sportolási lehetőség nélkül. A gyerekek 2 hét alatt egyszer kaptak gyümölcsöt”⁸⁸ – írta Ratkó. Bugya emlékezete szerint a tábor „maradandóan nagy szellemi és lelki kaland” volt. „Kitörtünk a MÁGYO-ból. Ez volt az állami gondozottak minden ruhadarabjába, mint fekete vagy vörös színű pecsét beütve: Magyar Állami Gyermekek Otthon – sajnos, többnyire lemoshatatlanul a tudatukba, a lelkükbe is. Ezt a pecsétet próbáltuk lemosni, az értelem, a személyes felelősség felébresztésével. Ha ott megállhattunk, onnan megkíséreltünk eljutni a szabadságélményig. Mi volt ez? Úgy beszélgettünk, hogy gondolkodtunk! Az igazság egyetlen fegyverét, a gondolkodás módszerét próbáltuk átadni nekik. Így minden titkot, tilalmat felforgathattunk, szétörhettük a praktikus kliséket, lerombolhattuk az álszentségeket, az ártalmas tekintélyeket, és leleplezhettük a kimondható és kimondhatatlan félelmeket.

⁸¹ Uo.

⁸² Uo.; A táncház hősora című DVD lemezen [Szerk. Dénes Zoltán, Budapest, Hagyományok Háza, 2008] a tokaji táborozásról láthatunk összefoglaló kisfilmet – sajnos hang nélkül –, ahol az olvasótábori beszélgetésen Ratkó is szerepel.

⁸³ BABOSI LÁSZLÓ: „...a róla való beszélgetés voltaképpen befejezhetetlen...”. Beszélgetés Buda Ferenc költővel Ratkó Józsefről. Stádium, 1. évf. 2012. 1. sz. 5.

⁸⁴ Uo.

⁸⁵ ÁBTL Nysz 15/931/74, 181. p.

⁸⁶ ÁBTL Nysz 15/931/74, 185. p.

⁸⁷ Olvasótábori kis trakta, 177.

⁸⁸ RATKÓ JÓZSEF: [1973-ban 2...], [1]–2.

Olyan úton jártunk, amin Jóska a maga erejéből már végigment. Fantasztikus kaland volt. Egy napon lopás történt a táborban – bárki tehetette. Hogy a gyanú meg ne nyomorítson mindent, bíróság lettünk. Keserves, kegyetlen és mégis fényes nap volt. A vége tiszta Dosztojevszkij. Nem a bűnös, a *bűn* bukott meg, természete, förtelmes volta ítéltetett aznap »halálra«. Ratkó olvasótábora valóban a »gondolkodás iskolája« volt, ahol mindig történt valami fantasztikus és maradandó fölismerés.⁸⁹

Ezen a nyáron még a nyíregyházi Tanyai Diákotthonban szervezett olvasótáborban tartott Ratkó néhány bemutató foglalkozást. „A gyermekek kiválasztása (tanyai kollégisták) jó volt. Elhelyezésük és étkeztetésük bizonytalan. A kiscsoportvezetőket egy nappal a tábor indítása előtt kapkodták össze,⁹⁰ ennek következtében a tábor színvonala nem felelt meg a költő elvárásainak.

A kétéves szabolcs-szatmári tapasztalatokat összegezve Ratkó ezeket állapította meg: a „tiszadobi első táborozást kivéve egyetlen tábornak sem biztosították az anyagi támogatást. A kállósemjéni táborvezető⁹¹ ma sem kapta meg a táborvezetésért járó tiszteletdíjat. A táborok mindenfajta előkészítés nélkül folytak, a gyermekek nem kapták meg a kiscsoportvezetők kijelölte könyveket. A Hazafias Népfront rossz gazdája volt a táboroknak, [...] akit a táborok szervezésével bíztak meg, tipikus közbeszélő alak, szinte semmit nem csinált jól, elfelejtette idejében meghívni a fiatal írókat, ráült a pénzre, sokszor a magunk pénzéből kellett ezt-azt kifizetnünk [...] rosszak voltak ezek a táborok, s ez azért veszélyes, mert precedenst nyújtanak arra, hogy lehet ezt rosszul is csinálni, tehát csináljuk rosszul. Javaslom, hogy legalább a kiscsoportvezetők kiválasztása folyjék országos szinten – ne engedjünk rosszul fölkészült rossz embereket ehhez az ügyhöz nyúlni, mert így értelmét veszti az egész kezdeményezés.

Számon kellene tartani azokat az írókat, művészeket, akik alkalmasak a kiscsoportok vezetésére, s országosan elosztani.⁹²

Ez azt is föltételezi, hogy a tárgyév áprilisára már tudni kellene, hogy melyik megyében hány olvasótábor lesz, hány vezetőre lesz szükség. Meg kellene szüntetni a koncepciótlan ellen-olvasótáborok szervezését. Nálunk a Megyei Könyvtár akart ilyet szervezni, hálisitennek, az árvíz elmosta. Valamiféle anyagi alapot is kellene teremteni, akár gyűjtött, akár állami pénzből, úgy, hogy év elején tudni lehessen, hány olvasótábort szervezhetünk megyék- és országszerte. [...] Javaslom továbbá, hogy az eddigi tábori könyvtár helyett tábori *tritéka* legyen (a könyvek mellett zeneművek, képzőművészeti albumok is legyenek a könyvtárban), mert ez megkönnyíti a komplex nevelést.⁹³ Ratkó igen kritikus véleménye ellenére – ami főleg a szervezésre vonatkozott –, úgy vélem, a gyerekek nagy része maradandó élményben részesült ezekben a táborokban.

⁸⁹ BABOSI LÁSZLÓ: „Bujdosva a jövő elvadult útjain”. Beszélgetés Bugya Istvánnal. *Életünk*, 46. évf. 2008. 6–7. sz. 68.

⁹⁰ I. m., 2.

⁹¹ Estók Károlyról van szó.

⁹² Ratkó ekkor Szabolcs-Szatmár megyében az alábbi ismerőseit, barátait tartotta alkalmasnak kiscsoportvezetésre: Mester Attila költő, Bugya István amatőr festőművész, Szöllösi Zoltán költő, Bodnár István költő, Lakatos József festőművész, Ószabó István költő. Lásd I. m., 3.

⁹³ I. m., 2–3.

1975-ben már valódi mozgalomról beszélhetünk, hiszen negyven tábort szerveztek meg szerte az országban nagy sajtóvisszhanggal. Újságírók és a mozgalom jelesei 1972-től kezdve több rövidebb-hosszabb cikkben, interjúban, kerekasztal-beszélgetésben számoltak be az eddigi munkáról és az eredményekről.

Ratkó ekkor már azon gondolkozott, miként lehetne az olvasótábori mozgalomba a határon túli magyarságot is bevonni. „1975-re meghívtam 4 szlovákiai magyar író⁹⁴ az olvasótáborokba, mert ott is szeretnék hasonlót csinálni. Ez nem hivatalos ügy, nem is kívánatos erről szélesebb körben beszélni”⁹⁵ – írta Fábíán Zoltánnak.

Ebben az évben Ratkó a dombrádi felnőtt-olvasótáborban tartott előadást,⁹⁶ továbbá Kállósemjénben volt kiscsoportvezető. Utóbbiba meghívta kassai költő-újságíró barátját, Gál Sándort, aki rövid cikkben számolt be tapasztalatairól a felvidéki magyarság *Hét* című kulturális hetilapjában. „A témák, amelyekről teljesen kötetlenül beszéltek, sokszor vitatkoztak, ilyenek voltak: »Milyen a jó szülő?« »Az egyén és a közösség.« »Mi a nemzet?« »Mi a nép?« »Mi a nemzetiség?« Vagyis nagyobbára olyan témák, amelyek nincsenek a tankönyvekben. Tapasztalatom szerint ezek a kérdések nagyon érdeklik a gyerekeket, és sokszor még a foglalkozás után is tovább folytatódott a vita. Délután és este közös foglalkozás volt az olvasótábor résztvevői számára. Ezek [...] különböző művészeti ágazatokat – film- és kerámiaművészet, néprajz, zene stb. – hoztak közelebb a gyerekekhez. A szabad idő pedig sok sportolással, játékkal telt el. Véleményem szerint igen-igen hasznos egy-egy ilyen táborozás, mert felébreszti a fiatalokban az igényt a művelődésre és az önművelésre. S ez már önmagában véve is nagy eredmény. A magyarországi ifjúsági olvasótábor mozgalom a mi számunkra is megszívlelendő példa lehetne. Azt hiszem, hogy például az úttörőtáborokban jól lehetne kamatoztatni a magyarországi tapasztalatokat, hiszen a cél nálunk is ugyanaz: művelt, öntudatos, könyvet, irodalmat szerető és értő ifjúságot felnevelni.”⁹⁷

Három év alatt az olvasótáboroknak valóságos (szak)„irodalma” támadt: egyszerű hírek, tudósítások, részletesebb leírások, elemzések, kerekasztal-beszélgetések.⁹⁸ A HNF, az Írószövetség KISZ-csoportja és a KISZ KB részéről már összehangoltan szervezték a táborokat. 1974-ben felvetődött, hogy – Zrínyi Miklós művétől inspirálva – egy „tábori kis traktát” kellene kiadni az olvasótáborok eddigi történetéről, az eredményekről és a teendőkről.⁹⁹ 1975-ben Fábíán Zoltán főszerkesztésével, Marosi Gyula, Mózsai Ferenc, Varga Csaba és Vasy Géza szerkesztésével a KISZ KB és a HNF Országos Tanácsa kiadásában megjelentették a tartalmas *Olvasótábori kis trakta* című könyvet,¹⁰⁰ amely majdnem kétszáz oldalon keresztül foglalja össze a mozgalom jeleseinek beszámoló és értékelő jellegű írásait, módszertani útmutatót is adva, vala-

⁹⁴ Gál Sándor költőt biztosan, és feltehetően a vele jó kapcsolatban lévő Török Elemér (1930–2006) költőt, Tolvaj Bertalan (1927–1975) pedagógust, tankönyvíró, irodalomkritikust és Gál Sándor testvérét, Soóky László költőt.

⁹⁵ Ratkó József levele Fábíán Zoltánhoz [Nagykálló, 1975. febr. körül.] = Magyar Írószövetség Központi Irattára. Olvasó Nép feliratú doboz, Olvasótábor. Módszertani útmutató dosszié.

⁹⁶ BORY, 1980, 33.

⁹⁷ – gs – [GÁL SÁNDOR]: Olvasótáborban. A Hét, 20. évf. 1975. szept. 8. 31. sz. 19.

⁹⁸ Lásd Kah Éva és Nagy Gáspár 1975. február 28-án lezárt válogatott cikkbibliográfiáját lásd Olvasótábori kis trakta, 179–183.

⁹⁹ BERKES ERZSÉBET: Mire való az olvasótábor? Beszélgetés a szerkesztőségben. Magyar Ifjúság, 1974. 43. sz. 33.

¹⁰⁰ Olvasótábori kis trakta, 177.

mint részletes bibliográfiát az addig készült írásokról, a táborok statisztikai és egyéb adatairól.

Ratkó a szabolcsi történeésekről először az *1973-ban 2, 1974-ben 3 olvasótábort szerveztünk...* kezdetű, az előbb részben már idézett írásában számolt be. Ebben a statisztikai adatok mellett a szervezési anomáliákat mutatja be, személyesen bírálva a helyi népfront megbízottját, emellett ötleteket ad a jövőre nézve. A szöveg biztosan botrányt váltott volna ki, ha megjelenik, főleg az a rész, ahol az egyik gyerek homoszexualitását ecseteli – akkor ez tabutéma volt –, a szerkesztők azonban nem ilyen típusú összefoglalót vártak a költőtől, így nem került közlésre. Varga Csaba¹⁰¹ és Fábíán Zoltán arra kérték Ratkót, írjon más típusú beszámolót. „Nem értettem félre kéreseedet” – írta Ratkó Fábíán Zoltánnak, „módszertant azért nem írtam, mert utálok az intézményesítést, ill. az uniformizálást, és – azt gondolom – a kiscsoportvezetők a maguk emberségéből következő módszerekkel táplálhatják csak a gyerekeket. Az intézményben nem maga az intézmény a rossz, hanem a megrögzött gyakorlat, tehát a módszer. Ezt az ügyet, persze, kell intézményesíteni, de csak a külső feltételek, tehát a jó szervezés biztosítására. Tovább nem.”¹⁰² Ratkó az *Olvasótábori kistracta* című írásában összegezte újra gondolatait és tapasztalatait, amit először a Szabolcs-Szatmár megyei *Könyvtári Híradóban* adott közre,¹⁰³ majd ez kissé módosított változatban *A gondolkodás iskolája*¹⁰⁴ címen jelent meg – később sokszor idézve – az *Olvasótábori kis traktában*. Értelmezésében az olvasótábor „a szocialista demokrácia elemi iskolája, a gondolkodás iskolája. [...] nem iskola, legalábbis a szó szerint vett értelmében. Nem az, mert céljaiban és módszereiben is eltér az iskolától. S ezt azért szükséges hangsúlyoznunk, mert a pedagógusok egy részét, az értetlenebbeket fölingerelte ez a kezdeményezés; iskola- és pedagógusellenesnek vélték, s ha tehették, leszólták, akadályozták az olvasótábori munkát.”¹⁰⁵ Meg kell mondanom, hogy nagyon kevés ilyen pedagógussal találkoztam (és legjobb szövetségeseink is pedagógusok voltak), de nem hallgathatok róluk, mert végül is értetlenségükkel, rosszmájú megjegyzéseikkel ronthatják az olvasótábori munka hatását.”¹⁰⁶ Ratkó az alábbi evidenciákat állította fel 1972-ben, az első olvasótábor előtt magának:

„1. Az irodalomnak nem ügye az irodalom, tehát irodalom ürügyén-okán a valóságról és a valóságból kikövetkeztethető igazságról kell beszélni, tetten kell érni a művészetet mint a valóság megismerésének egyik módszerét.

2. Valóság- és igazság-ismeretem közösségi eredetű, de egyéni színezetű, tudatomra szabott. Éppen ezért nem erőszakolhatom rá senkire. Emellett ez a tudás instabil, időleges, előbb-utóbb elévül; s amíg élek és gondolkodom, szüntelenül korrekcióra szorul. Ami viszonylag stabilnak gondolható benne, az a módszer, amellyel ezt a

¹⁰¹ Varga Csaba levele Ratkó Józsefhez. 1975. jan. 17. = Magyar Írószövetség Központi Irattára. Olvasó Nép feliratú doboz, Olvasótábor. Módszertani útmutató dosszié.

¹⁰² Ratkó József levele Fábíán Zoltánhoz [Nagykálló, 1975. jan. 19. előtt.] = Magyar Írószövetség Központi Irattára. Olvasó Nép feliratú doboz, Olvasótábor. Módszertani útmutató dosszié.

¹⁰³ RATKÓ JÓZSEF: Olvasótábori kistracta. *Könyvtári Híradó*, 2. évf. 1975. 1–2. sz. 70–77.

¹⁰⁴ RATKÓ JÓZSEF: A gondolkodás iskolája In: Olvasótábori kis trakta, 66–71. In: Olvasótábor. Egy magyar közművelődési kísérlet. Szerk., vál. BÁNLAKY PÁL, KAMARÁS ISTVÁN, VARGA CSABA. Budapest, 1979. Tankönyvkiadó, 37–40.

¹⁰⁵ Lásd Rusvay Tibor előbb ismertetett cikkét.

¹⁰⁶ RATKÓ JÓZSEF: Olvasótábori kis tracta In: RATKÓ, 2014, 355.

tudást megszereztem és gyarapítom. Más szóval: bizonyos mennyiségű és minőségű tudásomat nem tekinthetem abszolútnak, megföllebbezhetetlennek.

3. A gondolkodás etikája megköveteli tőlem, hogy semmit, aminek evidenciájáról meg nem győződtem, el ne higgyek. Azt tapasztaltam, hogy a készen kapott igazság olyan, mint a rágatlan étel; nem épül belénk, emésztési zavarokat okoz.

4. A demokrácia s még inkább a demokráciára való nevelés jogegyenlőségen alapul. Mindezekből egyenesen következett, hogy olyan nevelési helyzetet kell teremtenem, amelyben a gyermek megérzi és természetesnek veszi, hogy egyenrangú és egyenjogú velem, a felnőttel, sőt neki van előnye – azzal, hogy fiatal, s így az időben előrevetítve sokkal többet megtudhat a való világról, mint én, ha megtanul pontosan, elfogulatlanul, befolyásoktól mentesen gondolkozni. Nekem pedig csak az a dolgom, hogy erre megtanítsam. Ezért első foglalkozásunk mindig módszertani volt, amelyen szó esett a tudományos és művészi megismerés céljáról, módszereiről, és megbeszéltük, hogy a további foglalkozásokon a megismerésnek azt az egyszerű módszerét választjuk, amelyet mindközönségesen indukciónak szokás nevezni. Én magam előzetesen két könyvet jelöltem ki olvasásra: Hemingway *Az öreg halász és a tenger*, és Sánta Ferenc *Az áruló* című kisregényét. E két regény ürügyén ugyanis elgondolkozhatunk az ember és a természet, az ember és a társadalom viszonyán, elemezhetjük e két alapvető viszony fontosabb összetevőit. A foglalkozások többi (kb. tizenöt) témáját a gyerekek határozták meg. Sok tanügyi szakember meglepődne, ha tudná, mi minden érdekli a tizenéveseket. Hét olvasótábor tapasztalatai alapján állítom, hogy a tanulókat – akár állami gondozottak, akár tanyasiak – elsősorban az alapkérdések, alapösszefüggések izgatják, foglalkoztatják. Az ő kérésük alapján foglalkoztunk az irodalomtól látszólag oly távol eső problémákkal, mint: mi a szabadság, mi a közösség, mi tartja együtt a közösséget, van-e isten, mi a szocializmus, milyen lesz a jövő, mi a világnézet, hogyan keletkezett a Föld, a világmindenség stb. S emellett – természetesen – szót ejtettünk a nyelvről mint az írásbeli művészetek anyagáról, a nyelv és gondolkodás összefüggéséről, a műelemzésről és így tovább.¹⁰⁷

Ebből a hosszabb idézetből is látható, hogy mire tette a költő a hangsúlyt, s miért tartotta olyan fontosnak ezt a mozgalmat. Ratkóék önállóan gondolkodó, kreatív, a népi kultúrán alapuló az egységes magyar kultúra, valamint a nemzetük iránt mélyen elkötelezett szabad polgárokat akartak nevelni a „demokrácia iskolájában” – ahogy nevezték az olvasótábort.¹⁰⁸ Egy magát „népi demokráciának” nevező áldemokratikus korban valódi demokratikus gondolkodásra nevelték a diákokat.

A költőt egyébként mindig érdekelte, hogy a fogékony korban lévő gyerekekben miként lehet alakítani a valódi művészi, irodalmi értékek befogadását, hogyan lehet fejleszteni az irodalomhoz és az irodalmon keresztül a valósághoz fűződő viszonyukat, meg lehet-e tanítani őket versírásra, irodalmi vagy bármilyen típusú műalkotás megértésére. Hogyan lehet elsajátíttatni velük „anyanyelvünk minden titkát”,¹⁰⁹ mi-

¹⁰⁷ I. m., 355–357.

¹⁰⁸ A Ratkó által tudatosított „demokrácia iskolája” meghatározás a költő szerint eredetileg Mócsi Ferenc leleménye.

¹⁰⁹ VARGA LAJOS MÁRTON: Két út van előttem. Népszava, 106. évf. 1978. aug. 19. 195. sz. 7.

ként lehet a gyerekekben irodalmi művek szabad értelmezése segítségével bizonyos nyelvi és logikai készségeket kialakítani.¹¹⁰ Az olvasótáborokban kipróbálta és megvalósította a szocialista iskolától és a hivatalos jellegű pedagógiai programoktól, módszerektől eltérő, jóval szabadabb felfogású – mondhatni – reformpedagógiai elgondolásait, s az évek során gyerekek sokaságával szeretettette meg az „ötágú síp” minden ágát magába foglaló magyar irodalmat¹¹¹ és kultúrát. Az illyési „ötágú síp” metafora azért is hangsúlyozandó, mert az adott korszakban a határon túli magyarságról a közoktatásban szinte csak akkor esett szó, ha a tanárnak ez személyes igénye volt, illetve ha ezt elnézték neki. Ratkóék a táborokban nemcsak beszéltek az elszakított magyarság történelméről, irodalmáról, olvastatták a gyerekekkel legjobb klasszikus és kortárs alkotóknak – akiket akkor még nem tanítottak: Kós Károlynak, Sütő Andrásnak, Kányádi Sándornak, Gál Sándornak és másoknak – a műveit, hanem, ha tehettek, kirándulásokat szerveztek határon túli magyar területekre. Így tudatosult bennük, hogy ott is élnek magyarok.

III.

A mozgalom felfutása (1977–1983)

Az 1970-es évek második felében elterjedt, népszerűvé vált és megerősödött az olvasótábori mozgalom. 1977-ben már 84 olvasótábor közel 2500 fiatalot fogadott.¹¹² Minden megyében tartottak általában nyaranta táborokat, sok helyen a megyei vagy a helyi könyvtárak vállalták magukra a szervezést, és számosan bekapcsolódtak kiscsoportvezetőként, tanárként, előadóként ebbe a munkába. Tagadhatatlan, hogy a különböző nehézségek és a helyi szintű konfliktusok ellenére, az államhatalom támogatta a mozgalmat. Ekkor már a HNF-on keresztül a pénzügyi alapok is biztosítva voltak, amit a HNF Olvasótábori Munkabizottsága osztott szét, emellett a működtetést más szervezetek, üzemek, gazdálkodási egységek is finanszírozták. Az is tény, hogy a táborok munkájába – annak ellenére, hogy besúgókon és hivatalos jelentőkön keresztül is mindent figyeltek, mindenről tudtak – nem szóltak bele, ezért érezték úgy a táborlakók, hogy egy-két hétig a maguk teremtette szabadság és demokrácia szigetein éltek, és a kiscsoportvezetők, valamint az előadók habitusán múlt, mennyire tágitották ki a határokat.

Ez a felfutás természetesen mindig indukál egyfajta intézményesedést, szabályozottságot, tömegesedést. Ratkó szerint mindez az általa elképzelt minőség rovására ment, illetve az „uniformizálódást” szolgálta. Úgy gondolta, nem mindenki lehet – mégha tanári képesítésű is – jó kiscsoportvezető, továbbá nagyon fontosnak tartotta a megfelelő – alapvetően szegény, és tehetséges – gyerekek kiválasztását. Kocsis

¹¹⁰ Uo.

¹¹¹ Lásd pl. Kocsis István: In memoriam Ratkó József. Partium, 13. évf. 2004. ősz. 81–83.; Vasy Géza: Mozaik Ratkó Józsefről. Népszava, 117. évf. 1989. okt. 28. 255. sz. 8.; Kamarás István: Irodalomközvetítés az olvasótáborokban. Iskolakultúra, 14. évf. 2004. 3. sz. 63–78.

¹¹² Garabonciás kis trakta. 1992. Szerk. Lukács László. Tatabánya, 1992. Magyar Garabonciás Szövetség, 6.

Istvánnak, a hatvani Ady Endre Könyvtár volt igazgatójának¹¹³ emlékezete szerint „a táborok működését elindító »alapító atyák« joggal féltették az olvasótábori ügyet a hígulástól. Volt rá elég sok példa, hogy sokan csak »szakmai divatból« fogtak hozzá táborot szervezni. Nem ismerték a tábori munka lényegét, és a hályogkovács magabiztosságával láttak munkához. Voltak táborok, amelyek beszorultak egy-egy napközi otthonba. A vezetők nem tartották fontosnak az állandó együttlétet. Arra is akadt példa, hogy bejáró táborokat szerveztek, amelyekbe reggel megérkeztek a gyerekek és este hazamentek. Jóska felháborodása a minőség féltése érdekében teljesen jogos volt. A szakma ragaszkodott hozzá, hogy bizonyos kritériumok hiányában ezek a »képződmények« ne viselhessék az olvasótábor nevet. A HNF Olvasótábori Munkabizottsága úgy tudott védekezni ellenük, hogy nem kaptak pénzügyi támogatást a HNF keretéből.»¹¹⁴

Ezt támasztja alá egy 1977-ben készített felmérés, amely szerint a 84 tábornak csaknem a felét nem lehetett valódi olvasótábornak hívni, a vezetők nagy része pedagógus, a stábok tagjainak 56%-a csak „hivatalból”, tehát nem belső indítatásból vett részt a munkában, az iskolák meg nem nézték jó szemmel az „anarchiát teremtő, hierarchiát pusztító szabadosság”-ot.¹¹⁵

Mózsai Ferenc 1979 áprilisában a tatai KISZ vezetőképző táborban tartott, már hagyományosnak számító előkészítő olvasótábori tanácskozáson¹¹⁶ kifejtette véleményét ezekről a negatív tendenciákról, valamint arról, hogy a táborok kerítésein belüli és kívüli szabadságfok között feloldhatatlan ellentét van a belül lévők javára. Ez konfliktusokat okozott az iskolában, ezért bejelentette, hogy a következő évben már nem kíván részt venni a mozgalom munkájában.¹¹⁷ Ratkó egyetértett Mózsival, ő is úgy gondolta, nem folytatja tovább, de nem tudta abbahagyni a munkát, mert nemtetszései ellenére látta, hogy értelme van a tevékenységének, ugyanis mind ő, mind a munkatársai erősen hatnak a gyerekekre. Ebben az évben a szokásos kállósemjéni tábor mellett június 21. és július 1. között Esztergomban volt kiscsoportvezető. A szakmunkástanulókat fogadó táborot Iványi Szabolcs vezette, és Ratkón kívül Kósa Klára iparművész, Árvai Ferenc szobrászművész, Vaderna Ferenc költő és Mózsai Ferenc voltak a kiscsoportvezetők. A Móricz-évfordulóhoz kapcsolódva a foglalkozásokat az *Árvácskát* dolgozták fel. A táborot meglátogatta az író leánya, Móricz Lili is.¹¹⁸

Ratkó az 1980-as évek elején kritikus véleményének több nyilvános fórumon is hangot adott. 1980. július 28-án a Petőfi Rádió *Társalgó. Két óra irodalomkedvelőknek* című, főként értelmiségiek által hallgatott műsorban hosszabban beszélt *Töprengések az olvasótáborokról* címmel. Miután tömören elmondta az olvasótábor lényegét, kifejtette: „nagyon sok rossz olvasótábor van országszerte [...] nem tetszik nekünk [Ratkónak és Mózsinak] az olvasótábor intézményesített formája. Nem szabad intézményesíte-

¹¹³ Kocsis István 1975–2004-ig volt igazgató.

¹¹⁴ Kocsis István szóbeli közlése – 2016. aug. 19.

¹¹⁵ Garabonciás kis trakta. 1992. Szerk. LUKÁCS László. Tatabánya, 1992. Magyar Garabonciás Szövetség, 6–7.

¹¹⁶ Olvasótábori vezetők és kiscsoportvezetők továbbképző tábora nyílt Tatán. Dolgozók Lapja, 32. évf. 1979. ápr. 19. 90. sz. [1.]

¹¹⁷ BABOSI, 2016, 41.; MÓZSAI Ferenc: Tiszteletbeli görögök In: MÓZSAI, 2016, 255–[259.]

¹¹⁸ Olvasótábor nyílt Esztergomban. Dolgozók Lapja, 32. évf. 1979. jún. 22. 144. sz. [1.]

nünk ezt a mozgalmat, csak a körülményeket. Más táborok katonás rendjét ezekben a táborokban nem szabad alkalmazni, azért sem, mert ezek a gyerekek két hétig vagy tíz napig olyan intenzív szellemi munkát végeznek, hogy felesleges terhelni őket különböző alaki foglalkozásokkal. Az úttörőtáborok mintájára például itt Szabolcsban nagyon katonás kis táborokat szerveznek, a gyerekeknek alig van szabadidejük. Kisiskolás módszerekkel dolgoztatnak velük, ráerőszakolják a gyermekre a saját véleményüket. Nem lehet demokráciára nevelni az egyenjogúság érzete nélkül!”¹¹⁹

Az interjú az olvasótáborosok körében természetesen beszédtema volt, és a sajtóban kisebb visszhangot váltott ki. A *Magyar Nemzet*-ben Javorniczky István *Sémák nélkül* című cikkében számolt be Ratkó töprengéseiről. „Nem titkolt csalódással beszélt ismert költőnk a minap a rádióban egy biztatóan indult mozgalom elszürkülésének veszélyéről, kedvezőtlen jellegváltozásáról. Azokon a nem tetsző jelenségeken kesergett, amelyeket a legutóbbi időkben az olvasótáborok egy részében lehet tapasztalni.”¹²⁰ Ratkó – akinek a nevét nem írta le – gondolatainak összefoglalása után azt a konklúziót vonta le, hogy ami itt „figyelmet érdemel – az a *jelenség*. Hogy születnek remek ötletek, szép reményű kezdeményezések, amelyek valami újat, valami sajátosat, *egyedűt* képviselnek. Aztán nem telik bele sok idő, – ha el is jutottak a megvalósulásig – eltűnik belőlük a szín, elhamvad a tűz. Beleszürkülnek a nagy tömegbe, a sablonokba. Eredetiségüket, továbblépést ígérő erényeiket felváltja a szokás, az egykedvűség, a séma erősebbnek bizonyul a lelkesítő távlatokba igyekvésnél.”¹²¹ Az *Új Tükör*-ben Ökrös László *Agatha kánikulában* című rádiójegyzetében bírálta az általa felületesnek tartott műsort. „Nyilván csak a nyár miatt nem járt utána alaposabban dolgainak a Társalgó. [...] Az olvasótáborok bajairól bizonyára azért mondott olyan keveset a műsor, csupa megfoghatatlan általánosságot [...] Pedig a lényeg a részletekben van. Többek közt abban, hogy mit kellene értenünk e táborok kifogásolt »intézményesítésén«. Ratkó József és az olvasótáborok végül is homályban maradt konfliktusának természetére ezzel a magyarázattal fény derülhetett volna. Elfogadtuk, hogy a költőnek végül is igaz van, vagy lehet, de csak azért, mert amit megtudtunk, kevés volt ahhoz, hogy határozottan állást foglaljunk. Ratkóval nem vitatkozott senki, a másik fél érveit nem hallhattuk. [...] Az olvasótáborok ügye van olyan fontos, hogy a *Társalgó*-nak akár mind a két óráját rászánhatták volna.”¹²²

1983 nyarán a *Kultúra és közönség* című művelődéseméleti folyóirat 4. száma majdnem száz oldalon keresztül foglalkozott a tízéves mozgalommal. Ratkó *A demokrácia iskolája* címmel adta közre az olvasótáborokról szóló hosszabb eszmefuttatását, amit Turcsány Péter jegyzett le.¹²³ Ebben részletesen beszélt az olvasótábor lényegéről, bemutatott néhány izgalmas módszertani foglalkozást, szituációs játékot, amellyel a gyerekek kreativitását, önálló gondolkodását, demokráciára való igényük felkeltését és érzékenységük fokozását fejlesztették (bírószági tárgyalás,¹²⁴ országalapítás, alkot-

¹¹⁹ RATKÓ JÓZSEF: Az olvasótáborokról In: RATKÓ, 2014, 363.

¹²⁰ JAVORNICZKY ISTVÁN: Sémák nélkül. Magyar Nemzet, 36. évf. 1980. aug. 7. 184. sz. [1]

¹²¹ Uo.

¹²² ÖKRÖS LÁSZLÓ: Agatha kánikulában. Rádiójegyzet. Új Tükör, 17. évf. 1980. aug. 10. 32. sz. 32.

¹²³ RATKÓ JÓZSEF: A demokrácia iskolája. Kultúra és Közösség, 1983. 4. sz. 9–15. [Lejegyzte: Turcsány Péter]

¹²⁴ SZENTMIHÁLYI SZABÓ PÉTER: Terroristák az olvasótáborban. Élet és Irodalom, 22. évf. 1978. júl. 15. 28. sz. 1.

mányírás). Ezek mellett elemezte és értelmezte a mozgalom jelenlegi helyzetét, valamint igen kemény, feltehetően kicsit túlzó kritikát fogalmazott meg: az „olvasótáborokra rátenyereltek a helyi érdekek, a megye, a KISZ, a tanács, sokszor maguk a pedagógusok is. [...] ’75–’76-tól az országban tartott olvasótáboroknak a fele, aztán egyre nagyobb százaléka *szellemi ürülék* volt. Most ott tartunk, hogy körülbelül az olvasótáborok 5-6 százaléka ha jó, de talán még ez is sok. A gyerekek kiválasztása is megromlott.”¹²⁵ Ratkó felfogásában a szocialista ideológiát és a nem demokratikus, nem kritikai gondolkodást tanító, sulykoló KISZ- és úttörőtáborokkal szemben az olvasótábor a „demokrácia iskolája”. Az „olvasótábort rosszul nem szabad csinálni, nem szabad úttörőtábor mintájára csinálni. Minek? Annak ott vannak az úttörőtáborok. Nem szabad KISZ-tábor mintájára csinálni. Nem szabad politikai továbbképzések mintájára csinálni. Olvasótábor-mintára kellene! Inkább ne legyen olvasótábor, de ez a helyzet így tűrhetetlen: sokkal többet rontanak a gyerekeken, mint amit használnak. Egyelőre én annyit tudok mondani, nincs értelme így olvasótáborokat csinálni.”¹²⁶ Megoldásként újra azt javasolja, hogy „valamelyik főintézmény”, például a HNF hozzon létre, „válogatott emberekből egy kipróbált társaságot, amelynek joga, egyedüli joga, hogy az ország összes olvasótáborának a programját ellenőrizze, és ők küldjenek kiscsoportvezetőket a táborokba. Emberi felelősséggel. Ha ezt nem csináljuk meg, vége.”¹²⁷

Ratkó bírálta Varga Csabát, aki szerinte „teljesen más, a politikai elvárásoknak jobban megfelelő alapelveket fektetett le és emelt kánonná, mint amilyenek az első táborokban működtek, amelyeket az induláskor”¹²⁸ elfogadtak. Ráadásul Varga és a mozgalomhoz később csatlakozott Kamarás István szociológus igen aktív publikációs tevékenységet folytattak, főleg a saját tevékenységükről, a „mozgalomról szóló cikkek felét ők ketten írják, könyvet is adtak ki.”¹²⁹ A költő megemléltette, hogy a Szabolcs-Szatmár megyei könyvtárnak volt néhány igen rossz kísérlete, de beszélt az utóbbi évek sikeres tivadari táborairól is. Állításait megerősítette az ugyanebben a számban a Glück Györggyel, a megyei könyvtár szervezőjével készített interjú. Glück megjegyezte, hogy korábban „sajnos, Ratkót nem tudtam ez ügynek megnyerni, nem ómiatta, hanem a hivatalos közegellenállás miatt. Tavaly sikerült először elérnem, hogy Ratkó kijött ebbe a [tivadari] táborba.”¹³⁰

Ratkó kritikái nyilvános polémiát nem gerjesztettek, egyedül Varga Csaba vitatkozott a költővel *Egy mozgalom mérlege* című írásában. „A követeléssel [a minőség megtartásával] egyet értek, csak nem hiszem, hogy így meg lehet valósítani.

Ratkó ezt az interjút *A demokrácia iskolája* címmel adta, ám az interjú végén – jobb híján? – totális központosítást, centralizált döntést követel, és ezzel tagadja a demokratikus mozgalomirányítás lehetőségét. Ez aligha helyes. De tételezzük fel, hogy

¹²⁵ RATKÓ JÓZSEF: A demokrácia iskolája In: RATKÓ, 2014, 373.

¹²⁶ Uo.

¹²⁷ Uo.

¹²⁸ I. m., 372.

¹²⁹ Uo.

¹³⁰ TURCSÁNY PÉTER: A szervezés hátszaga. (Beszélgetés Glück Györggyel, a Szabolcs-Szatmár megyei Könyvtár szervezőjével). Kultúra és Közösség, 1983. 4. sz. 73.

egy ilyen irányítási rendszert bevezethetnénk. Csakhogy évenkénti 130 olvasótábor programját központilag ellenőrizni lehetetlen. Ugyancsak lehetetlen évente mintegy hatszázötven – 5x130 – kiscsoportvezetőt központilag küldeni. Továbbá a mai viszonyok között kizárt, hogy akár a Népfront lemondana arról, hogy ebben a mindent eldöntő bizottságban ne képviselje a saját – nemegyszer ostoba taktikai – érdekeit. Sajnos az olvasótáborok sem »ugorhatnak ki« a meghatározó viszonyok közül. Ezért azt gondolom, hogy egyelőre csak annyit tehetünk: maximálisan szorgalmazzuk a minőségi igények megvalósítását. Minden szinten. Illúziók nélkül. Egyúttal kísérreljük meg – szintén nagy elvárások nélkül – arra ösztönözni a megyei munkacsoportokat, hogy nagyobb emberi és közösségi felelősséggel gondozzák az olvasótáborokat. Az ösztönzésnek lehet ellenőrzés vagy kritika is a formája.

Elképzelhető egy olyan megoldás is, hogy a mozgalmat visszaminősítjük kísérletté, és évente legfeljebb tizenöt – ám lehetőleg kivétel nélkül magas színvonalú – tábor rendezünk. Ez aligha lenne jó döntés. Ez nem jelenti azt, hogy ne tartanám módfelett soknak az évi százharminc táborot. De hiába adtuk ki már vagy öt éve a jelszót: inkább kevesebb, de jobb olvasótáborot. Nem véletlen, hogy a mozgalom hígitását olyan sokan szorgalmazzák.”¹³¹ Varga reflexióival egyet kell értenünk. A Ratkó által felvetett problémákat országos szinten nem tudták megoldani. Igazán jó olvasótáborok ott alakultak ki, ahol az alapvetően jó szervező- és pedagógiai képességekkel megáldott táborvezetők gyerekekkel bánni tudó – Ratkó szavaival – önálló, az átlagtól eltérő „egyéniséggel”, karizmával és „küldetéssel” rendelkező kiscsoportvezetőket sikerült felkérni táborozásra, akik ezt nem szimpla pedagógiai munkának, hanem fontos társadalmi „ügynek” tartották. Ilyen kritériumoknak megfelelő kiscsoportvezetőket azonban nagy számban nem lehetett találni.

A meglehetősen sötét kép ellenére – ami, úgy vélem, kissé túlzás volt – Ratkó az 1980-as években is folytatta olvasótábori munkáját. Többnyire Kállósemjénben, valamint könyvtáros barátja, Kocsis István által szervezett és vezetett hatvani és nagykökenyesi táborokban vett részt.

1983. november 3-án a szolnoki Verseghy Ferenc Megyei Könyvtár olvasásügyi konferenciát rendezett, ahol Ratkó *Olvasótábori kiscsoportos beszélgetés – gyermekkönyvtári foglalkozás* címmel tartott előadást, melynek szövege később nyomtatásban is megjelent. Ebben újra összefoglalta a táborokkal és a mozgalommal kapcsolatos gondolatait, kritikáit, valamint a pedagógusképzés fonákságait, és érdekes adalékkal szolgált az olvasótábori mozgalom megszületéséhez: „A hatvanas évek közepén-végén már látszott, hogy a kultúrpolitika rövidesen olyan bajokat hoz, amelyeknek enyhítésére-kivédésére igen nagy erőt kell koncentrálnunk. Baj volt a tanárképzéssel, baj az iskolapolitikával, baj az egész kultúrpolitikával. Ennek következményeként mára az elemi értékek rendje megbomlott. [...] Mi, középkorú meg fiatalabb írók akkor úgy gondoltuk, hogy ha már ide vetett ki bennünket a sors, valamit csinálnunk kellene. Először egy olyan iskolát szeretnénk volna létrehozni, amelyben külföldi tehetséges fiatal emberek vesznek részt, Czine Mihály, László Gyula és mások előadásait hallgatják egy esztendeig, egy félévet eltöltene az ország különböző részein, és mire fel-

¹³¹ VARGA CSABA: Egy mozgalom mérlege In: VARGA, 1997, 132–133.

nőnek, negyvenévesek – és vélhetően országuk vezető újságírói, politikusai lesznek. Addigra megváltozik a magyarságról kialakított vagy a kialakult európai közvélemény, illetve ők befolyásolni tudják majd ezt a közvéleményt. Csehszlovák mintára ment volna ez. Ők csinálták az 1920-as években Trianon után, hogy szétküldték fiatal íróikat a világba, szedjék össze a tehetséges embereket, és a szlovák felvidékről, a mai Szlovákiáról tartottak nekik előadásokat. Nem csoda, hogy Csehszlovákiát jó helyen jegyzik a világ közgondolkodásában.

Ez a szándékunk meghiúsult, tulajdonképpen ehelyett találtuk ki – nem én, hanem Mózsi Ferenc, Varga Csaba és a FIJAK, a Fialat Írók József Attila Köre néhány tevékeny, gondolkodó tagja – az olvasótábort. Hogyha már kifele nem tudunk hatni, ha nem tudjuk kivédeni azokat az ostoba és kártékony nézeteket, amelyeket a közelebbi Európa ma is, régen is tart rólunk, akkor legalább a gyerekeinket óvjuk meg attól, amiktől minket nem óvtak meg.¹³² Ratkó ezt a gondolatsort az 1980-as években többször is kifejtette.

1983 nyarán hazánk keleti részével ismerkedő hatvani olvasótáborosokat várta Kállósejében Ratkó, és megmutatta nekik a környékbeli falvakat, a megye néhány nevezetességét.¹³³ Vasy Géza a Tisza-parti Gergelyiugornyán találkozott velük. A költő rögtön „megkért egy esti beszélgetésre – emlékezett vissza –, s mivel a gimnazisták eleinte félénkek, szótlanak voltak, ő szólt közbe, kérdezett, ellenkezett egyre radikálisabban, szinte már minden mondatomba »belekötött«, hogy valóban úgy van-e, ahogyan mondom. Egy icipicit bosszankodtam is magamban, hogy miért nem jó neki semmi sem, pedig tudtam, hogy a dolgoknak nemcsak a színét, a fonákját is meg kell mutatni, úgy tudunk igazán gondolkozni. Ő, mintha megérezte volna, nem a neheztlésemet, hanem a felhőt a kedélyemen, mert a remekül sikerült, éjszakába nyúló vita után kért, hogy ne haragudjak, amiért ilyen volt, de akkor nem az én esetleges érzékenységemet, hanem a gyerekek érdekét nézte.”¹³⁴

IV.

Az utolsó évek (1984–1989)

1984. május 27-én Ratkó a hatvani Ady Endre Városi Könyvtárban a nagykökényesi olvasótábor tagjainak és érdeklődőknek tartott előadást.¹³⁵ Ebben az évben vetette papírra a Szent Istvánról szóló *Segítsd a királyt!* című történelmi drámáját, amit az olvasótábori gyerekek bemutattak.¹³⁶ Július 25. és augusztus 2. között az ibrányi olvasótáborban *Hazaifiság az írók, költők munkásságában* címmel tartott előadást.¹³⁷ November

¹³² RATKÓ JÓZSEF: Olvasótábori kiscsoportos beszélgetés – gyermekkönyvtári foglalkozás In: A 10–14 éves olvasók. Szerk. PÁPAYNÉ KEMENCZEY JUDIT. Szolnok, 1985. OSZK Könyvtártudományi és Módszertani Központ – Verseghy Ferenc Megyei Könyvtár, 140–146.

¹³³ Olvasótábor hatvani középiskolásoknak. Országjáró diákok. Népujság [Heves megye], 34. évf. 1983. aug. 12. 190. sz. [8.]

¹³⁴ VASY GÉZA: „Egyetlen esély: bátor arcunk?”. Ratkó József költészetéről In: VASY, 2000, 77.

¹³⁵ Hatvani Hírmondó, 1. évf. 1984. máj. 24.

¹³⁶ LITYA LÁSZLÓ: Olvasótábor Hatvanban. Népujság [Heves megye], 35. évf. 1984. jún. 14. 138. sz. 8.; BABOSI, 2012, 54.

¹³⁷ Móricz Zsigmond Megyei és Városi Könyvtár [programjai]. Nyíregyházi Műsoralkauz, 1984. júl. 12.

2-án a nyári nagykökényesi olvasótábor résztvevői újra találkoztak a hatvani könyvtárban. „A 34 középiskolás felelevenítette az eseményt, melynek témája a honfoglalás és az államalapítás volt. Ezt követően újra előadták Ratkó József *Segítsd a királyt!* című drámáját. Az István királyról szóló darabot követően találkoztak a szerzővel, aki a mű születésének körülményeiről számolt be.”¹³⁸

1985-ben Nagykökényesen ismét bemutatták a hatvani olvasótáboros gyerekek a *Segítsd a királyt!*¹³⁹ Júniusban a Kővári Edit vezette várgesztesi táborban Ratkó verset elemzett a gyerekekkel,¹⁴⁰ július 22. és 30. között az Ibrányban megtartott gyermekolvasótábort látogatta meg.¹⁴¹

1987 februárjában a költő – Jancsó Adrienn, Havas Judit és Virágh Tibor előadóművészekkel együtt – a felsőtárkányi KISZ-táborban a Heves megyei munkásfiatalok VII. vers- és prózamondó olvasótáborában vendégeskedett, ahol történelmünk legjellegesebb, hazaszeretetről szóló irodalmi alkotásaival ismerkedtek a résztvevők.¹⁴²

1988 nyarán Ratkó újra a hatvaniak nagykökényesi olvasótáborában járt,¹⁴³ ahol előadták az 1956-os forradalom harmincéves évfordulójára általa újrafordított *Antigonét*. A költő a diákoknak fordítói munkájáról és a mű problematikájáról beszélt. A tábor lakói az akkor még Szovjetunióhoz tartozó Kárpátalján tettek kirándulást – amelyen Ratkó már nem vett részt –, és a nyevickei várromnál ismét bemutatták a darabot.¹⁴⁴

Ebben az évben a tizenöt éves olvasótábori mozgalom tiszteletére Magyar József rendezésében elkészült a *Parlament a fűvön* című dokumentumfilm,¹⁴⁵ amely az 1988-as nagykökényesi olvasótábort is bemutatta. A filmben Vekerdi László tudománytörténész az 1943-as szárszói konferenciáról, Ratkó pedig az *Antigoné* fordításáról beszélt a középiskolás és egyetemista diákoknak.

1989. május 27. és 28. között Kocsis István szervezésében Nagykökényesen országos olvasótábori találkozót, a jövőre vonatkozó „közös gondolkodást”¹⁴⁶ tartottak a mozgalom vezető egyéniségei és támogatói: Zombori Ottó, Arató Antal, Ramháb Mária, Ratkó József, Vass György, Lukács László, Dinnyés József, Bajza József és mások. Azon vitatkoztak, hogy milyen új szervezeti formában folytassák majd a mun-

¹³⁸ Olvasótáborosok találkoztak Hatvanban. Népújság [Heves megye], 35. évf. 1984. nov. 3. 259. sz. 6.

¹³⁹ ARATÓ ANTAL: „István király Nagykökényesen!”. Mire jó az olvasótábor? Hatvani Hírmondó, 2. évf. 1985. máj. [5.]

¹⁴⁰ BÓDOR LILLA: Tábor, amely kétkedni tanít In: Dolgozók Lapja, 40. évf. 1985. júl. 3. 154. sz. 4.

¹⁴¹ Olvasótábor. Kelet-Magyarország, 42. évf. 1985. júl. 20. 169. sz. 15.; MOLNÁR Károly: Özlesen Ibrányban. Kelet-Magyarország, 42. évf. 1985. aug. 22. 196. sz. 7.

¹⁴² „Elindultam szép hazámból...” A szülőföldről Felsőtárkányban. Népújság [Heves megye], 38. évf. 1987. febr. 16. 39. sz. [8.].

¹⁴³ GYÖRKIS ILDIKÓ: Olvasótábor középiskolásoknak, egyetemi hallgatónak. Népújság [Heves megye], 39. évf. 1988. júl. 25. 176. sz. 5.

¹⁴⁴ BÉTÉ [BACSA TIBOR]: Parlament a fűvön. Avagy: másfél évtizedes az olvasótábori mozgalom. Hatvani Napló, 1. évf. 1988. 2. sz. 7.

¹⁴⁵ Parlament a fűvön. Budapest, 1988, Hazafias Népfrent Országos Tanácsa, rend. MAGYAR József, op. BANOK Tibor, POROS László, gyv. SOLYMOSI Norbert, fvez. PUSZTAI Zsuzsanna. Közreműködik: Arató Antal, Bartha Éva, Kamarás István, Kocsis István, Kovács Gábor, Könnyű Judit, Michna Ottóné, Nagy Attila, Ramháb Mária, Ratkó József, Román Éva, Varga Csaba, Vasy Géza, Zombori Ottó, valamint 40 középiskolás és egyetemista.

¹⁴⁶ Nostalgia és közös gondolkodás. Olvasótáborozók Nagykökényesen. Népújság [Heves megye], 40. évf. 1989. máj. 27. 123. sz. [16.]

kát a hamarosan bekövetkező „új világban”, a funkcióját veszített és felbomló Hazafias Népfreont anyagi támogatását miből pótolják. Sok ötlet vetődött fel, de végleges megoldást nem találtak. Intézőbizottságot hoztak létre, amelynek tagjai hamarosan találkoznak. „Szeptemberre pedig elfogadták Ratkó József meghívását Nagykovácsra, újabb találkozóra, újabb fejtorésre.”¹⁴⁷

Július 20. és augusztus 2. között a hatvani Ady Endre Városi Könyvtár a Fábíán Zoltán Olvasótáborát a nagykovácsi általános iskolában rendezte meg.¹⁴⁸ Előadó vendégek többek között: Czine Mihály irodalomtörténész, Vekerdi László tudománytörténész, Hanák Péter történész, Ablonczy László színháztörténész, kritikus, Ratkó József és élettársa Ördög Mária karnagy. Augusztus 1–2-án Ratkó József kalauzolásával borsodi és szabolcs-szatmári irodalmi barangolásra indultak.¹⁴⁹

Ezen a nyáron 120 olvasótáborban több mint 7000 diák, tábor- és kiscsoportvezető, valamint előadó vett részt.¹⁵⁰

Szeptember 2–3-án Nagykovácsban, a Téka-táborban a már súlyosan beteg költő megnyitóbeszédével és „védőszármayai alatt” félszáz résztvevővel élénk vita után hivatalosan megalakult a Garabonciás Szövetség az Olvasótáborokért,¹⁵¹ és megválasztotta hattagú elnökségét. Az elnök Kocsis István lett, a titkár Kővári Edit. A Szövetség célja az olvasótábori mozgalom megerősítése, fejlesztése,¹⁵² továbbá vállalkozott „az új, a haladó gondolatok, kísérletek ösztönzésére, a hátrányos helyzetű fiatalok támogatására; kezdeményezője és szószólója a szabad emberi gondolkodásnak, a magyar nemzeti művelődésnek, az egyén erkölcsi felemelkedésének, a korlátlan jótekonyságnak, a felvilágosult tudásnak, a hagyományörzésnek, a harmonikus életmódra nevelésnek.”¹⁵³

1989. szeptember 13-án Ratkó József a debreceni klinikán elhunyt, pótolhatatlan űrt hagyva maga után. A Magyar Garabonciás Szövetség ma is működik. 1992-ben a költő az olvasótábori mozgalomban betöltött munkásságáért posztumusz megkapta a Szövetség Vándorbot-díját.

1990-ben Estók Károly Kállósemjénben létrehozta a Ratkó József Olvasótábori Egyesületet, amely a Ratkó József Olvasótáborokat működtette. 1990 és 1992 között Kállósemjénben, 1994-ben, 1995-ben Tiszadobon a gyermekvárosban, 1996-ban Nagykovácsban a Harangodon, 1997-től 2007-ig újra a tiszadobi gyermekvárosban Ratkó József szellemében tartottak olvasótáborokat határon inneni és túli magyar gyerekek számára Ratkó Józsefné és Bugya István vezetésével.

¹⁴⁷ PALÁGYI EDIT: Az olvasótáborról – éjfélutánban. Két eső között Nagykovácsban. Népiújság [Heves megye], 40. évf. 1989. jún. 6. 131. sz. 4.

¹⁴⁸ GYÖRKIS ILDIKÓ: Jubilál az olvasótábor. Hatvani Napló, 2. évf. 1989. 7. sz. [6.]

¹⁴⁹ GYÖRKIS ILDIKÓ: Jubilál a „Fábíán Zoltán” olvasótábor. Hatvani Napló, 2. évf., 1989. 6. sz., 4.

¹⁵⁰ Sokat tesz a gyermekek képességeinek fejlesztéséért. Szövetség az olvasótáborok felkarolására. Népiújság [Heves megye], 40. évf. 1989. szept. 13. 216. sz. 4.

¹⁵¹ Garabonciás Szövetség az Olvasótáborokért. Könyvtáros, 39. évf. 1989. 12. sz. 732.; KŐVÁRI EDIT: Mérégen a Magyar Garabonciás Szövetség egy éves munkája. Kurázs, 2. évf. 1993. 1. sz. 20.

¹⁵² Megalakult a Garabonciás. Néplap [Szolnok megye], 40. évf. 1989. szept. 5. 210. sz. 8.

¹⁵³ Garabonciás Szövetség az Olvasótáborokért. Népiújság [Heves megye], 40. évf. 1989. szept. 7. 211. sz. 4.; Sokat tesz a gyermekek képességeinek fejlesztéséért. Szövetség az olvasótáborok felkarolására. Népiújság [Heves megye], 40. évf. 1989. szept. 13. 216. sz. 4.